

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETO
HUMANITARINIO FAKULTETO
ISTORIJOS KATEDRA**

SONATA BIRVYDAITĖ

Istorijos specialybės

IV kurso studentė

**GORSKIŲ MECENATINĖ, FILANTROPINĖ VEIKLA IR
BAŽNYČIŲ FUNDACIJOS XVII – XX a. I PUSĖJE**

Bakalauro darbas

Mokslinis vadovas doc. dr. Rita Regina Trimonienė

Darbas originalus – Sonata Birvydaitė

(_____)

Šiauliai,

2011

Turinys

ĮVADAS	3
1. MECENATYSTĖS REIŠKINYS LIETUVOS KULTŪROJE	13
1.1. Mecenatystės termino sampratos problematika	13
1.2. Esminiai Lietuvos didikų ir bajorų dailės mecenatystės bruožai XV – XX a. pirmoje pusėje.....	15
2. Vyresnioji Gorskių giminė Žemaitijoje	18
2.1. Gorskių giminės kilmė ir įsitvirtinimas Žemaitijos bajorų viršūnėje	18
2.2. Vyresniosios Gorskių giminės fundacija Mankiškių evangelikų koplyčiai ir mecenatystės apraškos joje	20
3. JAUNESNIOJI ŽEMAITIJOS DIDIKŲ GORSKIŲ ŠAKA (XVII – XVIII a.)	24
3.1. Jaunesniosios Gorskių giminės pozicijų Žemaitijoje stiprėjimas	24
3.2. Jaunesniosios Gorskių šakos fundacijos Žemaitijos katalikų bažnyčioms ir mecenatystės apraškos jose	25
3.3. Jaunesniosios Gorskių giminės privati mecenatystė: dvarai ir jų vertybės	29
4. JAUNESNIOJI GORSKIŲ ŠAKA ŽEMAITIJOJE (XIX – XX a. pirmoje pusėje)	33
4.1. Jaunesnioji Gorskių giminė Žemaitijos politiniame ir ekonominiame gyvenime	33
4.2. Jaunesniosios Gorskių giminės parama Žemaitijos bažnyčioms. Bažnytinio meno užsakymai.....	34
4.3. Meno mecenatystės apraiškos Gorskių dvaruose XIX – XX a. pirmoje pusėje	37
4.4. Gorskių giminės filantropinė veikla: Žemaitijos mokyklų ir šviesuolių globa	41
4.5. Dvarininkų Gorskių pagalba vietos bendruomenėms XX a. pradžioje	43
IŠVADOS	45
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	47
SANTRAUKA	52
SUMMARY	53
SANTRUMPOS	54
PRIEDAI	55

Įvadas

Temos aptarimas: Bakalauro darbe atliekama Gorskių giminės vykdytos kultūrinės veiklos – mecenatystės, filantropinės veiklos ir bažnyčių fondacijų – analizė. Nors Gorskių giminė kultūrinės veiklos mastu neprilygsta garsioms Lietuvos didikų Radvilų, Goštautų ar Pacų giminėms, tačiau jų dalyvavimas viešajame ir kultūriniame valstybės gyvenime taip pat yra svarbus. Ypač reikšminga jų veikla buvo Žemaitijoje. Gorskių giminės istorija Žemaitijoje tęsėsi daugiau nei keturi šimtmečius. Per šį Gorskių gyvavimo laikotarpį buvo subrandinta nemažai iškilų šio krašto asmenybių, įvairiais laikotarpiais užėmusių aukštas politines pareigas ir atstovavusių Žemaitijos regioną 1714 m., 1753 m. Abiejų Tautų Respublikos bei Ketverių metų seimuose. Istoriografijoje jau atkreiptas dėmesys į politinio elito kaip kultūros plėtros stimulo vaidmenį. Gorskių giminei įsiveržus į Žemaitijos elito gretas, pastaroji neabejotinai turėjo įtakos ne tik Žemaitijos politiniam gyvenimui, bet ir kultūros plėtrai jame.

Tyrimo problema: Gorskių giminė – svarbi Žemaitijos istorijos dalis, todėl susilaukė nors ir neišsamių, bet visgi reikšmingų genealoginių, pavienių giminės atstovų veiklos ir dvarų kultūros tyrimų. Kita vertus, reikia pastebėti, kad minėtuose tyrimuose Gorskių vykdyta kultūrinė veikla nagrinėjama daugiausia kaip reprezentacinė, šešėlyje paliekant jos socialinę, mecenatinę reikšmę. Manau, kad kalbėdami apie Lietuvos elito giminių kultūrinės veiklos palikimą, turėtume tirti jų rūmų ar dvarų architektūrą, dailės kūrinių užsakymą tų pastatų puošybai. Taip pat turime pabrėžti, kad jie fundavo, statė, įrengė ir išlaikė daugelį bažnyčių, vienuolynų, mokymo įstaigų, skatino ir ugdė muzikinį gyvenimą. Trumpai tariant, Gorskių kaip stambių Žemaitijos didikų kultūrinė veikla ir jos motyvai, liko istoriografijos nuošalėje. Paradoksalu tai, kad viešojoje erdvėje Gorskių giminė dažnai įvardijama fundatoriais, net mecenatais, tik lieka neaišku, kuo remiantis tai yra daroma, nes tokia ar panaši Gorskių veikla nėra tirta. Tad viena pagrindinių šio tyrimo problemų – ar iš tiesų Gorskių giminę galima vadinti mecenatais ir kokią vietą jų kultūrinėje veikloje užėmė fundacinė, filantropinė veikla? Norėdami atsakyti į šį klausimą, turime išsiaiškinti, kaip ir kokiose sferose pasireiškė minėta Gorskių veikla, bei pasistengti nustatyti jos priežastis. Atlikus tyrimą, bus galima praplėsti žinias apie Gorskių estetinius, socialinius interesus bei siekiamybes, bandyti nustatyti mecenato, fundatoriaus vaidmenį Žemaitijos kultūros raidoje ir papildyti bendrąjį Lietuvos kultūros peizažą.

Tyrimo objektas: Gorskių giminės mecenatinė, filantropinė veikla ir bažnyčių fondacijos XVII – XX a. pirmoje pusėje.

Istoriografija: Tyrime naudotą literatūrą galėtume suskirstyti į 4 pagrindines grupes: 1) mecenatystės istoriografija; 2) bažnyčių fundacijų tyrimai; 3) Gorskių giminės genealoginiai tyrinėjimai; 4) mecenatų, fundatorių objektų istorinė analizė. Mecenatystės ir bažnyčių fundacijų tyrinėjimai Lietuvoje leidžia apibrėžti mecenatystės ir fundacijos sąvokas, padeda pasirinkti Gorskių giminės kultūrinės veiklos tyrimui tinkamus metodus, formuoti mecenatų, fundatorių veiklos problemas, ieškoti analogiškos mecenatystės, bažnyčių fundavimo apraiškų. Gorskių giminės genealoginiai tyrinėjimai suteikia svarbių genealoginių, gimimo ir mirties datų, palaidojimo vietų ir kitų žinių. Mecenatų, steigėjų objektų istorinė analizė sudaro galimybę išvelgti ir įvertinti Gorskių indėlio reikšmę konkrečiame tų objektų istorijos kontekste.

1) Nors mecenatystės tyrinėjimai Europoje suklestėjo XX a. antroje pusėje, atsiradus ir paplitus socialinei meno istorijai, Lietuvos istoriografijoje mecenatystės tyrinėjimų pasigendama pakankamai vėlai. Pirmosios, daugiausia su dailės mecenatyste susijusios publikacijos, pasirodė tik XX a. 8 dešimtmetyje. Tačiau sintetinių, mecenatystę apibendrinančių darbų, neišleista iki šiol. Labiausiai ištirta dailės mecenatystė. Tuo tarpu muzikos ir literatūros, tirta gana fragmentiškai. Aptariamuoju laikotarpiu tokio pobūdžio tyrimų vis daugėja, tam įtakos turi susidomėjimas LDK kultūra ir jos palikimu.

Viena iš pirmųjų ėmusių tirti dailės mecenatystę buvo menotyrininkė Irena Vaišvilaitė. Savo monografijoje autorė pabrėžė ypač didelę mecenatystės įtaką XVII a. LDK kultūros reiškinių plėtrai. Taip pat pastebėjo, kad valdovų, didikų ir bajorų mecenatinė veikla skyrėsi ne tik apimtimis, bet ir tikslais¹. Nors I. Vaišvilaitės monografija nėra skirta mecenatystei tirti, tačiau joje pateikiama informacija pakankamai tiksliai apibendrina mecenatystės procesą Baroko pradžioje. Panašaus pobūdžio socialinės meno istorijos publikacijoje mecenatystės reiškinio sampratą dar labiau praplėtė Mindaugas Paknys. Jis LDK dailės mecenatystės reiškinyje skyrė viešąją ir privačiąją erdves, apibrėžė mecenato įtaką dailės kūrybai kiekvienoje iš jų². Remiantis šia M. Paknio pozicija, Gorskių giminės mecenatinėje veikloje taip pat skiriama viešoji ir privačioji erdvė, bandyta išvelgti Gorskių giminės atstovų įtaką kūrybai. Straipsniuose, skirtuose XIX – XX a. pradžios mecenatystei aptarti pastebėta, kad XIX a. pradžioje individualus mecenatas buvo bene vienintelis stimulus profesionalių dailininkų rengimui³, o XIX a. antroje pusėje dailės mecenatystė jau vadintina viena populiariausių visuomeninės – patriotinės mecenatystės formų, kurios dėka šiandien galime kalbėti

¹ Vaišvilaitė I., *Baroko pradžia Lietuvoje*, Vilnius, 1995.

² Paknys M., Mecenatystė, *Lietuvos didžiosios kunigaikštijos kultūra tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 342–350.

³ Janonienė R., Dailės mecenatystės kryptys Lietuvoje XIX a. pirmoje pusėje, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 1995, p. 180–216.

apie meninį Lietuvos palikimą⁴. Tyrimui ypač naudinga buvo tai, kad publikacijose aptariamas dvarininkų indėlis menininkų profesiniam tobulėjimui, bei tokios veiklos paskatos XIX – XX a.

Pastaraisiais metais pasirodė nemažai straipsnių, skirtų ir dailininko statuso problemai LDK tyrinėti. Paminėtinos dailės istorikės Linos Balaišytės⁵ ir M. Paknio⁶ publikacijos, kuriose siekta nubrėžti skirtį tarp amatininko ir menininko LDK visuomenės sąmonėje, atskleisti mecenato santykių ypatumus su atlikėju bei užsakovo įtaką dailininko kūrybai. Istoriografijoje nagrinėtas ir mecenato santykis su dailininku Radvilų dvare⁷. Šių autorių tyrimai leido išanalizuoti Lietuvos bajorijos ir menininko santykius bei jų kaitą mecenatystės procese. Taip pat remiantis analogijomis ir šaltiniais nustatyti Gorskių giminės požiūrį į menininkus.

Reikia pasakyti, kad meno mecenatystė daugiausia nagrinėjama biografinio pobūdžio monografijose ir straipsniuose apie didikus. Dailės istorikė Aistė Paliušytė tyrinėjo Jonušo Radvilos mecenatystę, išskirdama šio mecenato požiūrį į dailę ir architektūrą, apibūdino sarmatiškojo ir vakarietiško meno globos formų bei tipų įtaką mecenatystei⁸. Nemažai mecenatystės tyrimų susilaukė ir didikų Pacų giminė. Iš tokių darbų galėtume išskirti kasdienybės ir mentaliteto istoriją tiriančios Aušros Baniulytės publikaciją „*Itališkieji Pacų ryšiai XVII a. antroje pusėje ir LDK miestų dailė*“, kur pabrėžiama, kad mecenatystė tiesiogiai siejasi su turtine ir politine mecenato padėtimi, savęs identifikavimo siekais⁹. Tiriant Gorskių giminės mecenatinę veiklą stengtasi išsiaiškinti kokią politinę ir ekonominę galią turėjo giminės atstovai įvairiais laikotarpiais. Jau minėta A. Baniulytė pabandė nustatyti ir mecenato idealus remdamasi interjero ikonografijos analize. Panašaus pobūdžio darbų vis daugėja. Prie tokių galėtume paminėti ir Dalios Klajumienės publikaciją, kurioje nagrinėjant Ružanų Švč. Trejybės koplyčios sienų ir altoriaus dekorą, atskleidžiama užsakovo Mykolo Sapiegos meninė orientacija¹⁰. Tai puikūs pavyzdžiai, kada atliekant interjero ikonografijos analizę, įžvelgiamas mecenato mentalumas ir idealai. Kita vertus, atskirų didikų giminių mecenatystės aptarimų akivaizdžiai trūksta, o ir jau esančiose monografijose, mecenatystė nagrinėjama kaip plačios veiklos kukli dalis.

⁴ Širkaitė J., Dailės mecenatystė Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 1995, p. 217 – 259.

⁵ Balaišytė L., Dailininko statuso problema LDK, *Menotyra*, Vilnius, 2004, t. 2, p. 1 – 6.

⁶ Paknys M., Dailininkas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 140 – 149; Taip pat, Paknys M., Mecenatai: požiūris į dailę ir santykis su dailininkais, *Dailės ir architektūros tyrimų metodologinės problemos*, Vilnius, 2000, p. 51 – 55.

⁷ Горшкочов О., К проблеме отношений патрона и художников (на примере князей Радзивиллов XVIII века), *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*, sudaryt. Paliušytė A., Vilnius, 2006, p. 236 – 254.

⁸ Paliušytė A., Jonušo Radvilos mecenatystė, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 1995, p. 163 – 179.

⁹ Baniulytė A., Itališkieji Pacų ryšiai XVII a. antroje pusėje ir LDK miestų dailė, *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*, sudaryt. Paliušytė A., Vilnius, 2006, p. 86 – 114.

¹⁰ Klajumienė D., Ružanų Švč. Trejybės bažnyčios Šv. Barbaros koplyčios altorius – Aleksandro Mykolo Sapiegos meninės orientacijos atspindys, *Menotyra*, t. 2, Vilnius, 1995, p. 36 – 40.

Kalbant apie bažnytinio meno mecenatystę atspirties tašku galima laikyti Mindaugo Paknio monografiją „*Mecenatystės reiškiny XVII a. LDK Bažnytinės architektūros užsakymai*“¹¹. Tai kone pirmasis darbas, skirtas LDK bažnytinei mecenatystei nagrinėti. Knygoje analizuojamos LDK XVII a. bažnytinės architektūros užsakymų intencijos, specifika, realizavimo būdai bei užsakovo ir menininko santykiai. M. Paknys aptarė ir užsakovų meno supratimą bei naujoves.

Apie muzikos mecenatystę tėra parašytos kelios publikacijos. XVIII a. pab. ir XIX a. muzikos mecenatystę yra nagrinėjusi muzikologė Laima Kiauleikytė. Autorės darbas tyrimui buvo labai naudingas, nes didelis dėmesys skiriamas muzikos mecenatystės sąvokos sampratai¹². Žinoma, autorė pateikia naudingų duomenų ir konkrečiam muzikos mecenatystės tyrimui, apibrėždama jos pasireiškimo sferas, chronologiją, globėjo įtaką muziko kūrybai. Atskirų didikų giminių muzikos mecenatystės tyrimų taip pat nėra gausu. Labiausiai istoriografijoje yra ištirta Plungės Oginskių muzikos mecenatystė, pabrėžiama šios giminės įtaka švietėjiško pobūdžio muzikos mecenatystei susiformuoti¹³.

Dažnai bažnyčioms ar kitoms institucijoms buvo aukojami ir dovanojami auksakalystės dirbiniai. Šie dirbiniai reikalavo nemažai lėšų. Nors auksakalystės dirbinių užsakymas dažnai rodo aukštą užsakovo meninį išprusimą, jų mecenatystės tyrinėjimų dar nėra. Vienintelė studija, kurioje apibendrinami auksakalystės dirbiniai, meistrų padėtis, įvardijami užsakovai yra Edmundo Laucevičiaus ir Birutės Vitkauskienės knyga „*Lietuvos auksakalystė XV – XIX amžius*“¹⁴. Tačiau joje užsakovo įtaka pačiai auksakalystės raidai lieka neaparta.

2) Lietuvos parapijų fundacijas pakankamai detaliai nagrinėjo istorikas Mečislovas Jučas¹⁵. Autorius ne tik aptarė pagrindines bažnyčių fundacijas ir jų intencijas, bet taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad kilmingųjų fundacijos ir pavienės aukos bažnyčioms, buvo svarbiausias Bažnyčios nuosavybės šaltinis, leidęs pakelti ne tik žmonių religingumą, bet ir dvasinę kultūrą. Tiesa, autorius aptaria tik katalikų bažnyčių fundacijas, o turint omenyje, kad vyresnioji Gorskių giminė buvo evangelikai reformatai, vertinga tampa ir vyskupo Motiejaus Valančiaus publikacija, kurioje vietos skiriama ir evangelikų reformatų bažnyčių fundacijoms¹⁶. Rūpinimąsi fundacijomis, jų formas, fundatorių keliamas sąlygas yra aptaręs ir jau minėtas M. Paknys¹⁷. Autoriaus pateikta analizė padeda perprasti Gorskių giminės fundacijas ir mecenatystės apraiškas jose.

¹¹ Paknys M. *Mecenatystės reiškiny XVII a. LDK Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003.

¹² Kiauleikytė L., XVIII a. pabaigos – XIX a. Lietuvos didikų muzikos mecenatystės bruožai, *Menotyra*, t. 1, Vilnius, 2002, p. 17 – 24.

¹³ Kiauleikytė L., Mykolas Oginskis – muzikos mecenatas, *Žemaičių žemė*, Nr. 3, Vilnius, 2008, p. 8 – 11.

¹⁴ Laucevičius E., Vitkauskienė R., *Lietuvos auksakalystė XV – XIX amžius*, Vilnius, 2001.

¹⁵ Jučas M., *Lietuvos parapijos XV – XVIII a.*, Vilnius, 2007.

¹⁶ Valančius M., *Raštai, Žemaičių vyskupystė*, t. 2, Vilnius, 1972.

¹⁷ Paknys M. *Mecenatystės reiškiny XVII a. LDK Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003.

3) Mokslinė literatūra, kurioje tyrinėjimo objektas yra Gorskių giminė, labai negausi. Daugiausia duomenų apie giminės genealogiją, užimtas politines pareigas, valdytus dvarus, pateikia istorikas Raimundas Klimavičiaus straipsnyje „*Gorskių giminės genealogija*“¹⁸. R. Klimavičiaus sudaryta genealogija tyrimui buvo labai naudinga. Ji leido skirti Gorskių giminę į jaunesniąją ir vyresniąją šakas, nusistatyti tyrimo laikotarpį, pagal datas identifikuoti galimus Gorskių giminės mecenatus, fundatorius, nes kai kuriuose šaltiniuose pateiktos tik asmenų pavardės ir datos. Taip pat sužinoti daug kitų tyrimui naudingų faktų – užimamas pareigas, valdytus dvarus, susigiminiavimą ir t.t. Tiesa, autoriaus pateikta informacija nėra išsami ir turėtų būti pildoma. Sudarinėjant Gorskių giminės genealoginius medžius, pastaruosius stengtasi papildyti tyrimo metu šaltiniuose rasta informacija (Priedas 1, p. 58 – 60).

4) Aptariant mecenuotus, funduotus ar kitaip remtus objektus daugiausia naudotasi jau išleistais Gorskių valdytų dvarų, funduotų bažnyčių ir kitų objektų tiriamaisiais darbais. Tai įvairūs straipsniai ir monografijos, skirtos konkrečių objektų – mokyklų, bažnyčių, dvarų – istorinei analizei. Neretai minėtuose darbuose atkreipiamas dėmesys į Gorskių mecenatystę ir fundacijas, tačiau tai niekada netapo pagrindiniu tyrinėjimo tikslu.

Apie Žemaitijoje Gorskių valdytus dvarus yra rašęs lenkų kultūros istorikas Romanas Aftanazis. Autorius remdamasis istoriniais šaltiniais ir liudytojų pasakojimais detaliai aprašė Beržėnų, Biržuvėnų, Džiuginėnų ir Šaukėnų dvarų architektūrą, interjerą bei jo kaitą, paveikslų galerijas ir parkus¹⁹. Plačiau ir išsamiau Gorskių valdyti dvarai yra aptarti lietuvių istoriografijoje. Antai architektė Dalia Puodžiukienė publikacijoje, kurioje nagrinėjama Biržuvėnų dvaro architektūros raida, dėmesio teikė ir dvaro interjerui²⁰. Naudingi tyrimui fiksuoti barokinės sienų tapybos, paveikslų galerijos, dvaro bibliotekos bei koplyčios aprašymai. Panašaus pobūdžio publikacijose apie Biržuvėnų dvarą yra atkreiptas dėmesys ir į dvare kaupytų paveikslų galerijų, bibliotekos, taikomosios dailės dirbinių likimą²¹. Beržėnų dvaro istoriją yra aprašęs Paulius Kondrotas, kuris daug dėmesio skiria ir rūmuose kauptiems meno kūriniais, kuriuos kūrė ir pasaulinio garso dailininkai²².

Naudingi tyrimui ir Gorskių giminės funduotų bažnyčių ir remtų mokyklų istoriniai tyrimai. Antai meno istorikas Adomas Butrimas, tirdamas Telšių Bernardinų vienuolyno, bažnyčios ir mokyklos istoriją, nagrinėjo Šv. Antano paveikslo turinį ir kilmę. Jis nustatė, kad pastarąjį

¹⁸ Klimavičius R., *Gorskių giminės genealogija, Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 257 – 269.

¹⁹ Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej: województwo trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie*, t. 3, Wrocław, 1992.

²⁰ Puodžiukienė D., Biržuvėnų dvaro sodybos architektūros raida XVII – XX a. pradžioje, *Lietuvos dvarai: kultūros ir šaltinių tyrinėjimai*, sudaryt. Butvilaitė R. Vilnius, 2008, p. 17 – 43.

²¹ Brazauskaitė V., Biržuvėnų dvaro kai kurie meno kūriniai, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 269 – 272.

²² Kondrotas P., Beržėnų dvaras. Istorija ir dabartis, *Žemaičių žemė*, 2002, Nr. 3, p. 17 – 44.

fundavo Telšiuose garsi giminė – Gorskiai, taip pat pabrėžė šios giminės sąsajas su Bernardinų bažnyčia²³. Jolita Liškevičienė, tyrinėdama Tytuvėnų Bernardinų vienuolyno antkapius ir epitafijas, įvardino Gorskius kaip geradarius, prisidėjusius prie šio vienuolyno išlaikymo²⁴. Didelį Gorskių indėlį Šaukėnų Švč. Trejybės bažnyčios raidai yra aptarusi Dalia Ramonienė. Nors autorės pateikta informacija daugiau faktografinio pobūdžio, kitų bažnyčios rėmėjų kontekste padeda išvelgti Gorskių giminės paramos dydį²⁵. Apie Gorskių remtos Šiaulių berniukų gimnazijos įkūrimą ir veiklą duomenų suteikia J. Krivicko parašyta Šiaulių berniukų gimnazijos istorija²⁶. Dailėtyrininkė Marija Matušakaitė analizuodama portreto žanro kaitą XVI – XVIII a., aptarė ir analizavo keletą Gorskių portretų²⁷.

Taip pat žinių apie Gorskių giminę ir jų mecenuotus objektus suteikia istorikų parengti straipsniai Lietuvos enciklopedijose.

Šaltiniai: Kaip ir kiekvienas istorinis tyrimas, Gorskių giminės kultūrinės veiklos tyrinėjimas sutelkiamas ties daugiau ar mažiau informatyviais rašytiniais pirminiais šaltiniais. Jų paiešką apsunkina tai, kad nėra vienoje bazėje sukaupto ir saugomo Gorskių giminės archyvo. Šaltinių, pateikiančių duomenų apie Gorskių giminės inicijuotą mecenatystę, fundacinę ir filantropinę veiklą, galima rasti: Telšių „Alkos“ ir Šiaulių „Aušros“ muziejaus dvarų archyvuose, Lietuvos valstybiniame istorijos archyve, Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių ir Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekų archyvuose.

Rašytiniai šaltiniai apie Gorskių kultūrinę veiklą yra labai įvairūs savo pateikiama informacija, todėl galėtume išskirti net keletą šių šaltinių grupių:

1. Testamentai – kuriuose greta paveldėtojų teisės į testatoriaus turtą galima rasti ir kitokios, su mecenatyste, donacijomis bažnyčiose, susijusios informacijos. Pavyzdžiui, testamentuose dažnai deklaruojamos religinės, meninės nuostatos, nurodomos aukos bažnyčioms, špitolėms, elgetoms. Taip pat juose įprastai nurodoma, kurioje bažnyčioje testatorius nori būti palaidotas, tai gali būti tiesioginė nuoroda, kad asmuo rėmė ar net fundavo pasirinktą bažnyčią. Testamentuose kartais skiriama pinigų ir konkretaus meno dirbinio užsakymui. Daugiausia Gorskių giminės testamentų saugoma Telšių „Alkos“ muziejaus dvarų archyve²⁸, taip pat Šiaulių „Aušros“ muziejaus istorijos skyriaus archyve²⁹.

²³ Butrimas A., *Telšiai: sakralinis kompleksas Insulos kalvoje*, Vilnius, 2008.

²⁴ Liškevičienė J., *Antkapiai ir epitafijos, Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004.

²⁵ Ramonienė D., Šaukėnų Švč. Trejybės bažnyčia, *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*, Vilnius, 2008, p. 231 – 244.

²⁶ Krivickas J., *Šiaulių berniukų gimnazijos - J. Janonio vidurinės mokyklos istorija*, Kaunas, 1991.

²⁷ Matušakaitė M., *Portretas XVI – XVIII a. Lietuvoje*, Vilnius, 1984.

²⁸ Dvarų archyvas, *Telšių „Alkos“ muziejus, rankraščių skyrius* (toliau ŽAM RS), F. D., Bžv. 1.

²⁹ Gorskių giminės archyvas, *Šiaulių „Aušros“ muziejus* (toliau ŠAM), Istorijos skyrius, I – K.

2. Privati korespondencija – tai gausi šaltinių grupė, kuriai priskiriami asmeniniai Gorskių giminės narių laišakai giminaičiams, dvasininkams ar kitiems asmenims. Juose galima rasti įvairių tyrimui reikalingų duomenų: apie dvaruose dirbusius muzikantus, dvaro bibliotekas, pastatų restauraciją ir pan. Iš susirašinėjimų su valdžios institucijomis – apie aukas vargšams, dovanas bendruomenei ar prieglaudų steigimą. Informatyvi yra korespondencija su dvasininkais, iš kurios sužinoma apie vykdytus bažnyčių statymo, remonto ar kitus darbus. Daugiausia tokio pobūdžio šaltinių pavyko rasti Šiaulių „Aušros“ muziejaus Gorskių archyve bei Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos dvarų archyve.

3. Bažnytiniai dokumentai – tai gausiausia bažnyčių fundacijas ir mecenatinės veiklos apraiškas atspindinčių pirminių šaltinių grupė, kuri saugoma Vilniaus istorijos archyvo rankraščių skyriuje³⁰. Bažnyčių inventoriuose, vizitacijose, kronikose, fundacijose pateikiama informacija apie jaunesniosios Gorskių šakos funduotas, remontuotas bažnyčias, statytas varpines, dovanotus paveikslus ar kitus meno kūrinius. Fundacijoje paprastai nurodomos ir asmeninės fundatoriaus intencijos. Apie vyresniosios Gorskių giminės mecenatinę veiklą nemažai informacijos suteikia suskaitmenintas ir internete talpinamas Lietuvos evangelikų reformatų sinodo archyvas (1413 – 1938 m.)³¹. Ypač aktualūs atliekamam tyrimui buvo Lietuvos evangelikų reformatų Žemaitijos sinodų dokumentai, kuriuose fiksuota Jono Chrizostomo Gorskio fundacija Mankiškių bažnyčiai ir kita parama Žemaitijos evangelikų bendruomenėms.

4. Finansiniai dokumentai ir kontraktai. Finansiniai dokumentai – tai išlaidų ir aukų kvitai, sąskaitos, rinkliavos. Nors juose paprastai nerandame asmeninių mecenavimo intencijų, tačiau galime sužinoti apie rinkliavas ir aukas konkrečioms ligoninėms, špitolėms, mokykloms. Tokio pobūdžio dokumentai saugomi Šiaulių „Aušros“ muziejaus Gorskių archyve, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekų dvarų fonduose³². Kontraktai – tai šaltinių grupė, informuojanti apie statybų, meno kūrinio atlikimo darbus ir sąlygas. Juose randama informacija naudinga tuo, kad čia galima sužinoti vieno ar kito kūrinio sukūrimo laiką, išlaidas, išvaizdą, užsakovo ir atlikėjo santykius. Deja, Gorskių giminės sutarčių su menininkais išlikę nedaug, didesnė dali sutarčių yra kontraktai su akmenskaldžiais, staliais, kalviais, kurios buvo sudarytos perstatinėjant ar statant dvaro ūkinius pastatus.

Pirminiai šaltiniai rašyti senąja lenkų ir rusų kalbomis.

³⁰ Lietuvos valstybės istorijos archyvas, rankraščių skyrius (toliau LVIA, RS).

³¹ Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, rankraščių skyrius (toliau LNB RS), Lietuvos evangelikų reformatų sinodas, F. 93, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=843> [prieiga per internetą, žiūrėta 2009 – 12 – 11].

³² Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, rankraščių skyrius (toliau MAB RS), Žemaitijos dvarų fondas, F. 37.

Publikuoti šaltiniai:

Publikuoti šaltiniai taip pat suteikia duomenų tyrinėjamai temai atskleisti. Antai Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatijoje „*Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas*“³³, publikuojami išrašai iš Salantų dvaro išlaidų ir pajamų knygų (1765 – 1793 m.). Tyrimui naudingi, nes čia fiksuotos Salantų dvarininkų Gorskių smulkios aukos Salantų Šv. Onos ir aplinkinėms bažnyčioms, aprašomi dvare kabėję paveikslai.

Dar viena su bažnytine mecenatyste susijusi publikuotų šaltinių grupė – parodos „*Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose*“³⁴ fotografijos. Atliekamam tyrimui naudingas ne tiek pačioje fotografijoje pateikiamas vaizdas, kiek Gorskių rašytos pastabos kitoje jų pusėje. Čia nurodoma, kas, kada ir ką fundavo bei kai kurių Gorskių giminės atstovų palaidojimo vietas. Daugiausiai fotografijų, susijusių su Mykolo Gorskio fondacijomis.

Gorskių giminė minima ir XIX a. pradžios literatūroje ir kraštotyrininkų darbuose. Gorskių sukauptas Salantų dvaro vertybes savo prisiminimuose aprašo Liudvikas Adomas Jucevičius³⁵. Tas pats autorius kitame savo veikalė „*Mokyti Žemaičiai*“³⁶ daug vietos skiria Leopoldo Gorskio biografijai. Čia pateikiama žinių apie Salantų bibliotekoje esančias knygas ir Gorskio paramą Telšių mokyklai.

Tyrimo aktualumas ir naujumas:

Gorskių giminės istorija ir palikimu aktyviau imta domėtis 2004 m., kai per gaisrą sudegė Biržuvėnų rūmų pagrindinis pastatas. Daug dėmesio spaudoje susilaukė po gaisro rasti du lobiai – Meiseno porceliano rinkinys ir sukauptas dvaro archyvas. Nuo 2006 m. Žemaitijos muziejuose imtos rengti ciklinės parodos „*Gorskiai: Lietuvos didikai, mecenatai, piliečiai*“. 2010 m. Šaukėnuose į koplyčios kriptą buvo sugrąžinti sovietmečiu išniekinti Gorskių giminės atstovų palaikai. Tad giminės istorija ir jos palikimu šiuo metu labai susidomėta. Tai ir buvo viena pagrindinių priežasčių, kodėl tyrimui pasirinkta Gorskių giminė. Manau, kad mano pasirinkta tema aktuali tuo, kad Gorskiai dažnai vadinami mecenatais, fundatoriais, tačiau iš esmės tokia Gorskių veikla dar nėra tirta. Ištyrus Gorskių mecenatinę, filantropinę veiklą, fondacijas bažnyčioms bus galima praplėsti žinias apie Gorskių estetinius ir socialinius interesus, mecenato įtaką Žemaitijos kultūros plėtrai ir jos formoms. Taip pat gauta tyrimo medžiaga galėtų pasitarnauti mecenatystės tyrinėjimams Lietuvoje, nes atskirų didikų mecenatystės aptarimų Lietuvos istoriografijoje trūksta.

³³ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas, *Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, Sudaryt. Baliulis A., Meilus E., Vilnius, 2001.

³⁴ Gustytė J., *Paroda – „Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose“*, <http://www.varniai-museum.lt/index.php?mid=109&art=426&langID=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2010 – 01 – 20].

³⁵ Jucevičius L. A., *Raštai*, Vilnius, 1959.

³⁶ Jucevičius L. A. *Mokyti žemaičiai*, Vilnius, 1975.

Tyrimui atlikti buvo panaudota nemažai dar į istorikų akiratį nepatekusių Gorskių giminės archyvo šaltinių. O ir į jau tyrinėtus istorinius šaltinius (testamentus), buvo pažvelgta kitu kampu, išskiriant ir susisteminant duomenis, liudijančius mecenatinę veiklą ir jos intencijas. Reikia pabrėžti, kad Gorskių mecenatinės veiklos tyrimą bus galima plėsti sutvarkius ir susisteminus Telšių „Alkos“ muziejaus archyve saugomus Biržuvėnų ir Gintališkės dvarų archyvus. Taigi tyrimo naujumas atsiskleidžia ir tuo, kad šaltiniuose ieškoma ir analizuojama tokia informacija, kuri dar nebuvo nagrinėjama atskirai, kaip pagrindinis tyrimo tikslas.

Temos chronologinės ribos: Šio darbo chronologiją nulėmė Gorskių giminės dalyvavimas viešajame Žemaitijos gyvenime. Tyrimo atskaitos taškas – XVII a., kai randame pirmuosius šaltinius bylojančius apie vyresniosios Gorskių giminės kultūrinę veiklą Žemaitijoje. Tyrimo pabaiga – XX a. pirmoji pusė (1944 m.), kai Gorskių giminė pasitraukė į Vakarus.

Tyrimo tikslas: remiantis istoriniais šaltiniais nustatyti ir patikslinti Gorskių giminės vykdytą mecenatinę, filantropinę veiklą ir bažnyčių fondacijas bei šios veiklos priežastis.

Užsibrėžtam tikslui pasiekti, iškelti šie **tyrimo uždaviniai:**

1. Išnagrinėti mecenatystės reiškinį Lietuvoje ir apibrėžti jo sąvoką;
2. Ištirti vyresniosios Gorskių giminės Žemaitijoje kultūrinę veiklą ir jos pobūdį.
3. Išanalizuoti jaunesniosios Gorskių giminės bažnyčių globos ir bažnytinės mecenatystės santykį XVII – XVIII a.
4. Išnagrinėti jaunesniosios Gorskių giminės meno mecenatystės išraiškas dvaro aplinkoje XVII – XVIII a.
5. Ištirti jaunesniosios Gorskių giminės paramos Bažnyčiai pobūdį ir inicijuotus bažnytinio meno užsakymus XIX - XX a. pirmoje pusėje.
6. Išanalizuoti meno mecenatystės formas Gorskių dvaruose XIX – XX a. pirmoje pusėje.
7. Išnagrinėti jaunesniosios Gorskių giminės filantropinę veiklą XIX – XX a. pirmoje pusėje.

Tyrimo metodai:

- Istorinis – (istoriografijos ir šaltinių kritikos) metodas.
- Istorinis deskriptyvinis – naudotas faktų apie Gorskių mecenatinę, fundacinę veiklą aprašymui juos aiškinant ir vertinant.
- Genealoginis – Gorskių giminės genealogija padeda nustatyti giminystės ryšius bei pažinti politinius, kultūrinius, religinius su šia gimine susijusius faktus. Taip pat remiantis R. Klimavičiaus sudaryta Gorskių giminės genealogija, sudaryti jaunesniosios ir vyresniosios Gorskių

giminės genealoginiai medžiai, kurie pateikti prieduose. Pastaruosius stengtasi patikslinti remiantis naujai atrastų šaltinių informacija.

- Lyginamasis – šis metodas buvo reikalingas palyginti Gorskių ir kitų didikų giminių mecenatystę, bandant įvertinti jos mastą, ieškant analogijų.

Darbo struktūra: Gorskių giminės kultūrinę veiklą bandyta atskleisti 4 skyriuose. Pirmajame skyriuje apibrėžiama mecenatystės sąvoka ir jos sampratos problematika šiuolaikinėje historiografijoje, pateikiami esminiai Lietuvos meno mecenatystės bruožai. Antrasis skyrius skirtas apžvelgti vyresniosios Gorskių giminės mecenatinei, fundacinei veiklai. Visų pirma, aptariamas giminės pozicijų stiprėjimas Žemaitijoje, atnešęs didesnius turtus, nes tai yra būtina sąlyga platesnei mecenatinei, fundacinei veiklai. Taip pat tirtos šios giminės šakos fundacijos ir donacijos Evangelikų reformatų bažnyčioms, bei ieškota mecenatystės apraiškų jose. Trečiasis skyrius skirtas jaunesniosios Gorskių giminės kultūrinės veiklos tyrimui. Jį sudaro trys poskyriai, kadangi išliko daugiau šaltinių, kuriuos analizuojant tikslinga platesnę temą skaidyti į poskyrius. Čia apžvelgta giminės politinė ir ekonominė padėtis, analizuojamos Gorskių mecenatystės pasireiškimo sritys bei fundacijos bažnyčioms, jų intencijos. Ketvirtasis skyrius skirtas Gorskių mecenatinės, filantropinės ir bažnyčių globos veiklai XIX – XX a. I. pusėje apibūdinti. Išnagrinėta Gorskių parama švietimo įstaigoms, krašto bendruomenėms. Taip pat tiek privačioje, tiek viešojoje erdvėje tirta Gorskių inicijuota meno mecenatystė ir jos pobūdis. Bakalauro darbą papildė priedai: Gorskių giminės genealoginiai medžiai, padedantys suvokti giminės istoriją, giminystės ryšius. Prieduose pateikiama ir išlikusi vaizdinė medžiaga, kuri darbe analizuojama plačiau.

1. MECENATYSTĖS REIŠKINYS LIETUVOS KULTŪROJE

1.1. Mecenatystės termino sampratos problematika

Mecenatystė – ilgą laiką žmonijos istorijoje egzistuojantis procesas, turėjęs gana svarbų vaidmenį kultūrinių procesų sklaidai. Lietuvoje mecenatystės pradmenų būta jau XIV – XV a., kai atsiranda pirmieji dailės kūrinių užsakymai, skiriamos fundacijos bažnyčioms ir vienuolynams. Mecenatystė ypač išplinta Baroko epochoje. Čia žymioms giminėms įsitvirtinus krašto politiniame gyvenime, kelis amžius galima stebėti pastarųjų inicijuotą kultūros mecenatystę Lietuvoje.

Visą tyrinėjimų laikotarpį ramybės nedavė klausimas, ar mecenatystės terminas gali būti naudojamas visai Gorskių vykdytai kultūrinei veiklai apibūdinti. Kaip jau minėta anksčiau, mecenatystės tyrinėjimai Lietuvoje neturi gilių tradicijų. Lietuvių istoriografijoje sintetinio darbo mecenatystės tematika kol kas nėra, todėl termino gairės lieka neapibrėžtos. Įvairiomis formomis visą žmonijos istorijos laikotarpį gyvavusi mecenatystė mokslinėje istoriografijoje ir žodynuose dažniausiai apibrėžiama kaip finansinė, moralinė meno ir mokslo globa³⁷. Tačiau reikia pastebėti, kad mecenatystės reiškinys, kaip ir pats terminas, įvairiais laikotarpiais nebuvo vienodas. Vienokia mecenatystės samprata buvo viduramžiais, kitokia dabar, kai mecenatystę ir mecenato veiklą dažniausiai suvokiame kaip materialinę paramą. Ir ne tik menų srityje³⁸. Ypač didelę painiavą kelia tai, kad mecenatystės terminą lietuvių istorikai taiko gana plačiai priskirdami jai daugybę sinonimų, t.y.: globa, parama, užsakymas, geradarystė, fundavimas, donorystė ir t.t. Pavyzdžiui, Aldona Snitkuvienė, nagrinėjusi Biržų grafų Tiškevičių kultūrinę veiklą, žemės bažnyčios statybai užrašymą ir skirtas lėšas, įvardija kaip bažnyčių mecenavimą³⁹. Tačiau ar iš tiesų mecenatystės termino samprata yra tokia plati? Ar visus užsakovus, fundatorius ir kitokius geradarius galime laikyti mecenatais?

Bakalauro darbe naudotasi jau ne vieną dešimtmetį mecenatystę LDK tyrinėjančio, kultūros ir dailės istoriko, Mindaugo Paknio pozicija. Pastarasis mecenatystę plačiaja prasme apibrėžia išskirtinai kaip kultūrinės veiklos globą įvairiose sferose: bažnytinio meno fundacijose, švietimo rėmime, literatūros, muzikos ir dailės kūrinių užsakymuose⁴⁰. Tiesa, autorius savo

³⁷ Paknys M., *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. XIV, Vilnius, 2008, p. 538.

³⁸ Paknys M., Mecenatai: požiūris į dailę ir santykiai su dailininkais, *Dailės ir architektūros tyrimų metodologinės problemos. VDA doktorantų teorinės konferencijos pranešimai*, Vilnius, 2000, p. 51.

³⁹ Snitkuvienė A., *Biržų grafai Tiškevičiai ir jų palikimas*, Kaunas, 2008, p. 51.

⁴⁰ Paknys M., Mecenatystė, *Lietuvos didžiosios kunigaikštijos kultūra tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 342.

publikacijose nesiima analizuoti muzikos mecenatystės. Tačiau straipsnį, kuriame aptariama muzikos mecenatystė, yra parašiusi muzikologė Laima Kiauleikytė⁴¹.

Viena painiausių mecenatinės veiklos sričių yra dailės ir architektūros mecenatystė. Privačioje erdvėje tokia mecenatystė aptariamuoju laikotarpiu reikėsi per rūmų statybas, puošimą ir dailės rinkinių kaupimą. Viešojoje – per bažnyčių meninę puošybą⁴². Svarbią vietą čia užėmė užsakovai, nes darė didelę įtaką kūrinių atlikimui, meistrų pasirinkimui arba darbų kontrolei. Dailės mecenavimas apima dvejopą veiklą: menininko globą ir (arba) meno kūrinio užsakymą. Tačiau ar visada užsakymą galime vadinti mecenatyste? Greičiausiai ne. M. Paknys bando brėžti skirtį tarp užsakovo ir mecenato. Jis teigia, kad užsakymas – tai veiksmas sumokant pinigus už kokio nors kūrinio atlikimą, ir užsakovui nėra svarbu, kas jį atlieka. Tokį užsakovą „grynu“ mecenatu galime vadinti tada, kai jam buvo svarbios meninės ambicijos, kai pavyksta nustatyti jo meninę orientaciją, poveikį kūriniui. Tačiau istoriografijoje jau pastebėta, kad išlikę šaltiniai šykščiai nurodo užsakovų įtaką atliekant patį kūrinį, todėl išsamus tiek rūpestingų, tiek aplaidžių užsakovų apibūdinimas vis tiek turi patekti į mecenatystės tyrinėjimų akiratį. Mat pasirinkus pernelyg subjektyvius vertinimo kriterijus, mecenatų grupę galima lengvai papildyti arba sumažinti⁴³.

Ankstyviausios dailės mecenatystės apraiškos yra glaudžiai susijusios su fondacijomis bažnyčioms. M. Paknys teigia, kad sąvokos „*mecenatas*“ ir „*fundatorius*“ (ar donatorius skiriantis vienkartinę sumą), negali būti tapatinamos, nes Bažnyčios aukotojai ir panašūs geradariai, skiriantys pinigų Bažnyčios išlaikymui, nenusipelno meno mecenato titulo. Kita vertus, istoriografijoje pastebėta, kad kaip tik fundatorius dažnai buvo ir meno kūrinio bažnyčiai užsakymo iniciatorius ir pagrindinis atlikimu besirūpinantis asmuo⁴⁴. Tačiau jo mecenatystei įrodyti neužtenka fundacijos fakto, reikia meninės ambicijas rodančių intencijų. Tariant trumpai, donatorius ir fundatorius nevadintinas meno mecenatu tol, kol to neįrodo papildomi mecenatinę veiklą liudijantys šaltiniai.

Kol kas nėra iškelta probleminių klausimų apie mecenatystės apraiškas literatūros rėmime. Istoriofografijoje pastebėta, kad literatūroje dažnai apsiribojama kūrinio užsakymu ir jo išleidimu. Tačiau pasitaikydavo ir uolesnių mecenatystės pavyzdžių, t.y. kai literatai gyvendavo ir kurdavo didikų bei bajorų dvaruose⁴⁵. Tokių atvejų ypač gausu XIX a.

⁴¹ Kiauleikytė L., XVIII a. pabaigos – XIX a. Lietuvos didikų muzikos mecenatystės bruožai, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 2002, p. 17 – 24.

⁴² Paknys M., Mecenatystė, *Lietuvos didžiosios kunigaikštijos kultūra tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 342 – 350.

⁴³ Paknys M. *Mecenatystės reiškiny XVII a. LDK Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003, p. 13.

⁴⁴ Ten pat, p. 14.

⁴⁵ Paknys M., Mecenatystė, *Lietuvos didžiosios kunigaikštijos kultūra tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 342.

Platesnio aptarimo yra susilaukusi muzikos mecenatystė. L. Kiauleikytė, panašiai kaip ir M. Paknys, mecenatystę įvardija kaip finansinę bei moralinę meno ir mokslo globą. Taip pat autorė pastebėjo, kad Lietuvos didikų muzikos mecenatystei taikytina tiek klasikinė mecenatystės sąvoka, tiek ne rečiau vartojami globos, paramos, labdaros, geradariystės apibrėžimai. Mat egzistavo įvairios muzikos mecenatystės formos: muzikos kūrybos mecenavimas, muzikos kultūros, mokslo bei mokymo mecenatystė, taip pat muzikų globa. Autorė nepateikia vieno naudotino ir tinkamo termino, o teigia, kad pavienių giminių muzikos mecenatystės tyrimai patikslintų termino vartojimą⁴⁶. Kitaip tariant, tik ištyrus Gorskių giminės veiklą muzikos srityje, bus galima pasakyti, ar jie vadintini muzikos mecenatais.

Taigi, siekiant ištirti Gorskių giminės mecenatystę, stengiasi kuo plačiau aptarti jų vykdytą kultūrinę veiklą, rezidencijų statybas, įvairių meno kūrinių užsakymus bei indėlį į muzikos ir literatūros globą. Taip pat, kiek tai leidžia šaltiniai nustatyti, ką Gorskių veikloje galime vadinti mecenatyste, o kur reikėtų taikyti donatorių, fundatorių ar tiesiog filantropų (labdarių) terminus.

1.2. Esminiai Lietuvos didikų ir bajorų dailės mecenatystės bruožai XV – XX a. pirmoje pusėje

Mecenatystė išplito Renesanso laikų Italijoje, globojama didikų Mediči giminės. Būtent Renesanso epochoje turtingi didikai ėmė apgyvendinti menininkus savo dvaruose, o pastarieji – jiems kurti. Pamažu mecenatystė išplito daugelyje kraštų. XIV – XV a. jau galime kalbėti apie šio reiškinių pradmenis ir Lietuvoje. Kita vertus, mecenatystė čia pasireiškė kiek kitaip nei Vakarų Europos dvaruose. Galėtume išskirti keletą esminių skirtumų.

Visų pirma, viduramžių Lietuvoje vargu ar rasime asmenį pasižymėjusį akla meile menui⁴⁷. Mecenatystę Lietuvoje lėmė, o kartu ir riboję, asmens individualūs poreikiai bei interesai, estetinis skonis, auklėjimo tradicijos, aukštuomenės giminių tarpusavio konkurencija ar įkvepiantis monarcho pavyzdys. Negalėtume atmesti dar ir politinių mecenavimo motyvų, nes ši veikla dažnai vykdyta būtent mecenatų valdose, ar netoli jų. Šį faktą galėtume sieti su LDK visuomenėje egzistavusiu magnato, kaip stambaus žemvaldžio ir giminės rezidencijos, kaip jos galios centro, statusu.

Be to, vėlyvas „laisvųjų menu“ susiformavimas LDK, lėmė neigiamą didikų požiūrį į menininkus, kas riboję jų kūrybinę laisvę įvykdant įvairius užsakymus. Pavyzdžiui, dailininko

⁴⁶ Kiauleikytė L., XVIII a. pabaigos – XIX a. Lietuvos didikų muzikos mecenatystės bruožai, *Menotyra*, Vilnius, 2002, t. 1, p. 17.

⁴⁷ Paknys M., Mecenatystė, *Lietuvos didžiosios kunigaikštijos kultūra tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 342.

profesija nebuvo išskiriama iš kitų amatų iki pat XVIII a., kai tuo tarpu Italijoje, jau Renesanso epochoje dailininkai siekė atsiskirti nuo cechų⁴⁸. Lietuvoje nesusiformavo ir dailės rinka, todėl dailininkas liko priklausomas nuo tiesioginių užsakovų – mecenatų⁴⁹. Pastarieji, priklausomai nuo savo išsilavinimo, diktavo menines madas, ikonografiją, kūrinio atlikimo sudėtingumą, dažnai nepalikdami erdvės laisvai menininko saviraiškai. Visa tai – amatininkiškumo bruožas, liudijantis LDK menininko padėties skirtumus su Vakarų Europos menininkais. Be to, Lietuvoje nesusiformavo Italijai būdingas menininkų globos tipas, apgyvendinant juos savo dvaruose. O jei tokio ir būta, tai jis pasireiškė tik XVIII a. Radvilų ir Sapiegų dvaruose. Dažniausiai dailininkai, skulptoriai, architektai buvo kviečiami atlikti konkrečius užsakymus. Vyravo sutartinis darbas terminuotam laikotarpiui⁵⁰.

Visgi, turtingi didikai kvietėsi dailininkus ar architektus iš kitų šalių, o pastarieji dažnai pareiškėdavo ir savo menines ambicijas. XVI – XVII a. daugiausia dailininkų ir architektų buvo kviečiama iš Italijos, o XVIII a. jau ir iš germanų kraštų⁵¹. Pastarieji pasižymėjo aukščiausiu meno lygiu ir neabejotinai įnešė didelį indėlį į kanoniškumu paremtą Lietuvos meno tobulėjimą. Be to, nuo XVIII a. pamažu imama užsakinėti kūrinius ir pas vietos meistrus, tokiu būdu skatinant jų tobulėjimą ir prestižą. Tiesa, kiek kitokioje padėtyje buvo LDK auksakaliai. Prabangiųjų metalų dirbinius aktyviai užsakinėjo tiek didikai, tiek bajorai, o kartais net miestiečiai. Šių dirbinių paklausą lėmė gilios minėtos meno rūšies tradicijos Vilniuje, mat Vilnius buvo vienas didžiausių auksakalystės centrų visoje Respublikoje, o auksakalių cechas čia įsisteigė jau 1495 m.⁵²

Reikia pasakyti, kad užsiėmimas menu labiau imtas vertinti tik Apšvietos epochoje. Mat iki tol Lietuvoje nebuvo menininkų lavinimo mokyklų, o dauguma vietinių meistrų nepasiekdavo aukštesnio profesinio lygio⁵³. Dailės studijų pradžia Vilniaus universitete turėjo lemiamos reikšmės šiems procesams. Pamažu dailės mokymas plito ir krašto gimnazijose bei apskričių mokyklose. Tačiau nors universitetas formaliai ir pretendavo į meno mecenato vaidmenį, realiai, XIX a. I pusėje siekiant aukštesnio dailės išsilavinimo, nemaža dalis jaunuolių turėjo ieškoti paramos profesorių ar dvarininkų tarpe. Turtingesni mecenatai dažnai apmokėdavo dailininko studijas kurioje nors užsienio meno akademijoje. Dailės specialybių vystymasis ir profesionalių dailininkų rengimas

⁴⁸ Balaišytė L., Dailininko statuso problema LDK, *Menotyra*, t. 2, Vilnius, 2004, p. 1.

⁴⁹ Paknys M., Dailininkas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės enciklopedija*, T.1, Vilnius, 2009, p. 249.

⁵⁰ Горшковоз О., К проблеме отношений патрона и художников (на примере князей Радзивиллов XVIII века), *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*, Vilnius, 2006, p. 251.

⁵¹ Paknys M., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija, žymiausi menininkai*, Vilnius, 2009, p. 8.

⁵² Paknys M., Dailininkas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 144.

⁵³ Balaišytė L., Dailininko statuso problema LDK, *Menotyra*, t. 2, 2004, p. 2.

dažniausiai priklausė nuo individualaus mecenato, o uždarius universitetą – liko tik mecenatystės veikimo sferoje⁵⁴.

XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje krašto aristokratija skilo į dvi grupes. Pirmoji – orientavosi į vakarietiškąją kultūrą ir menkai tesidomėjo Lietuvos dailininkų problemomis. Antroji – vedina patriotinių, visuomeninių tikslų, išliko kone vienintelė meno mecenatė. Šios inteligentijos dėka šiandiena galime kalbėti apie meninį Lietuvos palikimą⁵⁵.

Taigi Lietuvoje, bent jau iki XVIII a. vidurio apie tradicinę intelektualo globą, o kartu ir apie tradicinę mecenatystę, kalbėti sunku. Menininko globa didiko dvare buvo labiau išimtis nei tradicija, čia vyravo pavieniai užsakymai, įprastai sudarant kontraktus. Kita vertus, nors ir netradiciškai, mecenatai užsakinėjo kūrinius, taip paremdami menininkus ir LDK kultūrą. Tarp tokių užsakovų neabejotinai būta ir tikrų mecenatų, supratusių ir vertinusių dailę ir dailininko kūrybą.

⁵⁴ Janonienė R., Dailės mecenatystės kryptys Lietuvoje XIX a. pirmoje pusėje, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 1995, p.180 – 216.

⁵⁵ Širkaitė J., Dailės mecenatystė Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 1995, p. 259.

2. VYRESNIOJI GORSKIŲ GIMINĖ ŽEMAITIJOJE

2.1. Gorskių giminės kilmė ir įsitvirtinimas Žemaitijos bajorų viršūnėje

Archyvinė medžiaga apie vyresniosios Gorskių giminės veikimo laikotarpį Žemaitijoje yra gana fragmentiška. Lietuvos archyvuose galime aptikti vos keletą šaltinių, liudijančių atskirų vyresniosios Gorskių giminės atstovų eitas pareigas, turėtas valdas bei vykdytą kultūrinę veiklą. Kita vertus, R. Klimavičiaus sudaryta Gorskių giminės genealogija ir išlikę šaltiniai leidžia rekonstruoti kai kuriuos tyrinėjamai temai aktualius Gorskių giminės politinės bei kultūrinės veiklos faktus.

Gorskių giminė į Žemaitiją iš Mazovijos atsikėlė XVI a. 5 dešimtmetyje. Tai nebuvo vienietinis reiškinys. Nemažai lenkų bajorų, ypač po 1413 m. Horodlės unijos, kai buvo sulygintos lenkų ir lietuvių bajorų teisės, pamažu persikėlė į Lietuvą. Tarp tokių giminių minėtini Gruževskiai, Jasinskiai, Vainauskai, Kosakovskiai, Nagurskiai ir kiti. Gorskių giminės pradininkas buvo Stanislovas Gorskis (apie 1540 m.— apie 1620 m.). Pastarasis Žemaitijoje valdė Mankiškes, Čebatoriškius, Kalniškius, Gadvaišius (Karšuvos pavietas) ir Pašatriją (Patumšių pavietas). Stanislovas Gorskis 1574 m. vedė Dorotą Adomavičiūtę Ganusevičiūtę, žemaičių bajoro Aleksandro Ganusevičiaus dukterį. Su ja turėjo du sūnus: Joną Chrizostomą ir Rapolą, kurie ir buvo dviejų, vyresniosios ir jaunesniosios, Gorskių giminės Lietuvoje atšakų pradininkai⁵⁶. Yra žinoma vos keletas Stanislovo Gorskio politinės biografijos faktų. 1575 m. Žemaičių žemės teismo knygoje, pastarasis pristatomas kaip bajoro Stanislovo Skaševskio pasiuntinys⁵⁷. Stanislovas Skaševskis taip pat buvo mozūrietis, jau XVI a. antroje pusėje priklausęs Žemaitijos politiniam elitui⁵⁸. Tad galėtume teigti, kad Stanislovas Gorskis buvo eilinės bajorijos atstovas, siekęs užimti aukštesnę padėtį luomo viduje.

Vyresniosios Gorskių giminės pradininkui Chrizostomui Gorskiui (apie 1580 m.—apie 1650 m.), greičiausiai už gerą tarnybą Sapiegoms, pavyko padidinti savo valdas. 1617 m. vasario 23 d. Minkso Vaivada, Karšuvos tijūnas Mikalojus Sapiega, Chrizostomui Gorskiui skyrė teisę iki gyvos galvos valdyti Prienų ir Nuomininkų kaimus. Juose buvo 5 valakai su žmonėmis ir 25 valakai tuščios žemės. 1618 m. šį paskyrimą patvirtino karalius Zigmantas Vaza⁵⁹. 1633 m. Chrizostomas

⁵⁶ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 256.

⁵⁷ Vaivada V., Dokumentas apie S. Gorskio vedybas, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 277.

⁵⁸ Ragauskienė R., *XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė*, Vilnius, 2010, p. 12.

⁵⁹ 1618 m. Lietuvos Metrika, *LVI A*, kn. 192, l. 123, 249.

Gorskis tapo Mankiškių savininku. Be to, 1642 m. Vendeno vaivada Tomašas Sapiega Chrizostomui Gorskiui ir jo žmonai Kristinai perleido valdyti Karšuvos tijūniją⁶⁰. Kaip teigia V. Vaivada, tijūnų pareigos Žemaitijoje buvo aukščiausios po seniūnų, o šias pareigas ėjusių giminių atstovus galėtume priskirti Žemaitijos bajorijos viršūnei⁶¹. Karšuvos tijūnų pareigos Gorskių giminės atstovams priklausė iki XVII a. pab. Nuo XVII a. antrosios pusės Gorskiai ėjo ir Viešvėnų tijūnų pareigas. Žinoma, reikšmės giminės pozicijų stiprėjimui turėjo ir susigiminiavimas su panašaus turtingumo bajorijos luomo atstovais. Vyresnioji Gorskių šeima giminiavosi su Pilsudskiais, Orvidais, Slavočinskiais ir kitais bajorais. Ypač sena ir įtakinga Žemaitijoje buvo Orvidų giminė, jau nuo XVI a. ėjusi tijūnų pareigas ir priklausiusi Žemaitijos bajorijos elitui.

Tad jau XVII a. antroje pusėje galime kalbėti apie pakankamai tvirtą vyresniosios Gorskių giminės politinę ir ekonominę padėtį Žemaitijoje. Tiesa, tokia jos padėtis truko neilgai. Analizuojant R. Klimavičiaus sudarytą genealogiją, galime pastebėti, kad XVIII a. pradžioje Gorskių giminę ištinka katastrofa. Net trys ketvirtosios Gorskių kartos atstovai – Jonas, Motiejus ir Boguslavas – mirė nevedę. Tačiau nėra aiškios mirties priežastys, nenurodytos ir mirties datos. Kita vertus, V. Vaivada mini, kad po XVIII a. pradžios karų, badmečių bei epidemijų Žemaitija neteko beveik pusės savo gyventojų⁶². Šios negandos galėjo paliesti ir Gorskių giminę. Tuo tarpu paskutinis vyresniosios Gorskių giminės Žemaitijoje atstovas – Rapolas Aleksandras, nors ir vedė, tačiau palikuonių nesusilaukė. Nėra tiksliai žinoma Rapolo Aleksandro Gorskio mirties data, tačiau galime konstatuoti, kad iki XVIII a. vidurio vyresnioji Gorskių giminė Lietuvoje išmirė.

Turint omenyje, kad vienas pagrindinių faktorių mecenatystei plisti buvo didelis turtas, leidęs tenkinti ne tik buitinius, bet ir estetinius elito interesus, reikia pasakyti, kad XVII a. antroji pusė buvo laikotarpis, kai vyresnioji Gorskių giminė sustiprėjo tiek, kad susidarė tinkamos sąlygos ne tik mecenatinei, bet ir kitokio pobūdžio veiklai atsirasti. Kita vertus, visos LDK mastu vyresnioji Gorskių giminė gali būti priskirta tik vidutiniajai bajorijai. Be to, Žemaitijoje aptariamuoju metu turėjo valdų ir tokios giminės kaip Radvilos, Chodkevičiai, Sapiegos ir kiti, kurias jau galime priskirti magnatams. Nuo likusios bajorijos dalies jas skyrė nemaža distancija tiek politinėje tiek ekonominėje srityje. Šios garsios giminės užsiėmė aktyvia mecenatine veikla, todėl dažnai net ir Žemaitijos politinio elito giminių kultūrinė veikla, gali atrodyti tik kaip blankus jos šešėlis. Kita vertus, Gorskių giminės veikla vis tiek išlieka svarbi Žemaitijos regiono mastu.

⁶⁰ 1642 m. Lietuvos Metrika, *LVI A*, kn. 119, l. 89 – 90.

⁶¹ Vaivada V. Žemaitija XV – XVIII amžiuje, *Žemaitijos istorija*, Vilnius, 1997, p. 127.

⁶² Ten pat, p. 145.

2.2 Vyresniosios Gorskių giminės fundacija Mankiškių evangelikų koplyčiai ir mecenatystės apraiškos joje

Dar XVI a. pradžioje elite įsitvirtinusi LDK diduomenė savo padėtį tvirtino išoriniais prestižo elementais: titulais, garbės vardais, giminės šlovės ir galios įprasminimais. Šia strategija naudojosi ir bajorija, žinoma, kiek tai leido ekonominės galimybės. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas rezidencijoms su specialia jų infrastruktūra: dvaro centru ir privalomais atributais – bažnyčia su giminės kapaviete, archyvui ir bibliotekai.

Bandant ieškoti Gorskių mecenatinę veiklą privačioje erdvėje liudijančių duomenų ir vėl susiduriama su šaltinių stoka. Probleminiu tampa ir pačios vyresniosios Gorskių giminės Žemaitijoje rezidencijos klausimas. Žinoma, kad Gorskiai buvo Mankiškių (nuo 1633 m.), Tendžiogalos ir Jasnagursko (nuo 1653 m.) savininkais⁶³. Valdė Čebatoriškių, Gadvaičių, Mankiškių ir Pašatrijos dvarus⁶⁴. Kita vertus, labiausiai tikėtina, kad būtent Mankiškių dvaras laikytinas šios giminės šakos Žemaitijoje rezidencija. R. Klimavičius mini, kad Mankiškiai, kaip tėvoninė valda, Gorskiams priklausė pakankamai ilgą laikotarpį (nuo 1633 iki 1729 m.). Tačiau pats Mankiškių dvaras imtas valdyti kur kas anksčiau. Iš bylos tarp Žemaitijos žemionio Jono Gelgudo ir Stanislovo bei Dorotos Gorskių žinoma, kad dvarą Gorskiai pradėjo valdyti 1574 m. Tiesa, neteisėtai, mat po savininkės Jadvygos Volodkevičiūtės mirties „1574 m. Dorota Adomavičiūtė su pagalbininkais užpuolė Mankiškes, jas užgrobė ir naudojosi kartu su savo vyru Stanislovu Gorskiu. Teismas priteisė iš Gorskių atiduoti 1/3 dalį dvaro Gelgudams, o 2/3 išmokėti pinigais“⁶⁵. Tokiu būdu Mankiškių dvaras tapo Gorskių nuosavybe. Jau 1616 m. iš motinos Dorotos Gorskienės dvarą paveldėjo sūnus Jonas Chrizostomas Gorskis⁶⁶. Pastarasis šalia šio dvaro pastatė koplyčią, kurioje pats ir buvo palaidotas (apie 1650 m). Čia buvo palaidota ir jo duktė Kotryna⁶⁷. Negalime atmesti fakto, kad šioje koplyčioje buvo laidojami ir kiti Gorskių giminės atstovai. Tai, kad Mankiškių evangelikų koplyčia tapo Gorskių giminės nekropoliumi, leidžia daryti išvadą, jog Mankiškių dvaras, bent jau nuo XVII a. I pusės, galėjo būti šios giminės šakos Žemaitijoje rezidencija.

Tačiau nei apie šį, nei apie kitus vyresniosios Gorskių giminės valdytus dvarus šaltinių neišliko, todėl negalime pasakyti, kokia buvo jų architektūra, ar buvo juose dailės rinkinių ir kitų vertybių. Nesant tokių duomenų, neįmanomu tampa ir paties mecenatystės reiškinio dvaro aplinkoje

⁶³ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 258 – 259.

⁶⁴ Trimonienė R., Gorskiai, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. VII, Vilnius, 2005, p. 12.

⁶⁵ 1589 m. Žemaičių žemės teismų aktų knygos, *VUB RS*, F. 7, nr. 510, l. 479 – 484.

⁶⁶ 1642 m. Lietuvos Metrika, *LVIA*, kn. 119, l. 89 – 90.

⁶⁷ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 258.

tyrimas. Kita vertus, išlikę Lietuvos Evangelikų reformatų sinodo dokumentai suteikia galimybę išvelgti Gorskių giminės mecenatinės veiklos apraiškas viešojoje erdvėje.

Vyresnioji Gorskių giminė Žemaitijoje priklausė evangelikų reformatų konfesijai. Evangelikai reformatai aktyviai dalyvavo viešajame šalies gyvenime. Žemaitijoje jau nuo XVI a. didžiausią įtaką reformacijos plitimui turėjo turtingoji ir vidutinė bajorija. Pastarieji dar XVI a. daugiausia iš visų konfesijų užsiėmė religinių knygų leidyba, steigė mokyklas, statė ir fundavo bažnyčias⁶⁸. Tad kokią vietą šioje veikloje užėmė vyresnioji Gorskių giminė?

Pirmąsias žinias apie Gorskių paramą evangelikų reformatų bažnyčioms aptinkame jau XVII a. 4 dešimtmetyje. Karšuvos tijūnas Jonas Chrizostomas Gorskis 1644 m. skyrė 100 kapų grašių donaciją Kelmės evangelikų reformatų bažnyčiai, t.y. bažnyčiai, kuri buvo seniausia šios konfesijos bendruomenė Žemaitijoje. Nors donatorius nenurodė, kokiam reikalui ši suma turėjo būti panaudota, Šiluvos partikuliarinio sinodo nutarimu ji buvo skirta bažnyčios reikalams, saugumui ir geram gyvenimui⁶⁹. Turint omenyje tuometes evangelikų reformatų ir katalikų Bažnyčios kovas, ši donacija buvo labai svarbi.

Išlikę dokumentai liudija, kad netrukus Chrizostomas Gorskis ėmė rūpintis fundacija Mankiškių evangelikų reformatų koplyčiai, kuri buvo suteikta 1649 m. Fundacijos aktu koplyčiai išlaikyti užrašė 4 palivarkus Karšuvos pavieta – Antininkus ir Kvesčius, su ten gyvenančiais laisvaisiais žmonėmis kurie moka činšą ir atlieka kitas pareigas⁷⁰. Istoriografijoje yra pastebėta, kad dažniausiai fundacija bažnyčiai buvo skiriama jau po pastarosios pastatymo⁷¹. Karšuvos tijūnas fundacijoje ir kituose dokumentuose nieko neužsimena apie koplyčios statybas. Minima, kad pastaroji yra prie dvaro, ties senu keliu ir aptverta⁷². Todėl kyla klausimas, ar Chrizostomas Gorskis skyrė lėšų ne tik koplyčios išlaikymui, bet ir jos statyboms? Iš dalies į šį klausimą padeda atsakyti Motiejus Valančius, kuris aprašydamas Žemaitijos evangelikų reformatų bažnyčias ir jų fundacijas, mini, jog: „*Krištopas Gorskis, Karšuvos cijūnas, Mankiškėj pastrūnijo bažnyčėlę*“. Jei iš tiesų galime tikėti Valančiaus pateiktais duomenimis, galima daryti prielaidą, kad Chrizostomas Gorskis buvo tas žmogus, kuris rūpinosi šios koplyčios statybomis. Deja, kaip atrodė ši koplyčia nėra žinoma. M. Valančius rašo, kad pastarosios jau 1714 m. nebebuvo⁷³.

⁶⁸ Lukšaitė I., *Lietuvių kalba reformaciniame judėjime XVII a.*, Vilnius, 1970, p. 10.

⁶⁹ LNB RS, Lietuvos evangelikų reformatų sinodas, F. 93 – 667, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=843> [prieiga per internetą, žiūrėta 2009 – 12 – 11].

⁷⁰ LNB RS, Lietuvos evangelikų reformatų sinodas, F. 93 – 817, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=955> [prieiga per internetą: 2009 – 12 – 11]

⁷¹ Jučas M., *Lietuvos parapijos XV – XVIII a.*, Vilnius, 2007, p. 26.

⁷² LNB RS, Lietuvos evangelikų reformatų sinodas, F. 93 – 817, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=955> [prieiga per internetą: 2009 – 12 – 11]

⁷³ Valančius M., *Raštai, Žemaičių vyskupystė*, t. 2, Vilnius, 1972, p. 384.

Tačiau fundacija Mankiškių evangelikų koplyčiai Chrizostomas Gorskis neapsiribojo. Dar prieš fundacijos suteikimą, 1647 m. jis Mankiškių koplyčiai skyrė 1000 lenkiškų auksinų „*samdymui kunigo iš Kelmės, kuris per amžius tai koplyčiai teiks tikėjimo paslaugas*“⁷⁴, o 1649 m. padidino šią sumą dar 500 grašių⁷⁵. Tai rodo, kad fundatorius buvo suinteresuotas sielovados reikalais. Be to, Chrizostomas Gorskis norėjo įsitikinti, kad po jo mirties artimiausi giminaičiai bus palankūs fundacijai ir toliau globos koplyčią. Toks elgesys suprantamas, kadangi XVI – XVII a. pradžioje, kitą tikėjimą pasirinkę vaikai ar vaikaičiai visiškai pakeisdavo fundacijos sąlygas, perduodavo bažnyčias savo konfesijos dvasininkams. Chrizostomas Gorskis, fundacijos aktu, koplyčią ir viską, kas jai suteikta per fundatoriaus gyvenimą, rūpintis įpareigojo savo sūnus evangelikus – Aleksandrą ir Zigmantą Gorskius⁷⁶. Taip pat nurodė, kad: „*jeigu mano sūnūs per ilgą savo gyvenimą pasirinks kitą tikėjimą, o ne evangelikų, ir pretenduos į tas žemes, kur koplyčia stovi <...> jei jie patys, ar jų palikuonys tą koplyčią mano iš tos žemės norės pašalinti, tada už Mankiškių tėvoniją ir už visus kitus mano pirkimus 10 000 auksinių turės sumokėti Žemaičių žemės seniūnams, kurie paims juos iš mano sūnų ir Dievo garbei skirs*“⁷⁷. Toks elgesys rodo, kad fundatorius norėjo būti užtikrintas ne tik nuolatinėmis pajamomis, bet siekė pasirūpinti ir nuolatine pastato priežiūra. Toks fundatorių elgesys būdingas asmenims, steigiantiems bažnyčias ne tik kaip Dievo namus, bet ir kaip giminės kapavietes.

Dauguma fundatorių ruošdami savo „amžino poilsio“ vietą, samdydavo menininkus ir puošdavo funduotas bažnyčias. Tačiau reikia turėti omenyje, kad evangelikų reformatų bažnyčios skyrėsi nuo katalikų. Jų liturginės apeigos ir bažnyčios – paprastos ir neprabangios. Svarbiausias jų principas – kuklumas ir asketiškumas. Kita vertus, ir čia galima rasti tam tikrų meno mecenatystės apraiškų. Mankiškių koplyčioje jų taip pat būta. 1656 m. fundatoriaus sūnus Aleksandras Gorskis savo raštu pranešė saugojantis Mankiškių evangelikų reformatų koplyčios sidabrą ir kitus religinius reikmenis, kuriuos pastarajai dovanojo jo velionis tėvas. Tai, visų pirma, sidabriniai liturginiai indai: indas ir taurė su patena duonos laužymui, puošti Gorskių giminės herbais⁷⁸, taip pat keturios altoriaus staltiesės, iš kurių dvi siuvinėtos šilkiniais, sidabriniais ir aukso siūlais. Gorskis praneša

⁷⁴ LNB RS, Lietuvos evangelikų reformatų sinodas, F. 93 – 811, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=949> [prieiga per internetą, žiūrėta: 2009 – 12 – 15]

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ LNB RS, Lietuvos evangelikų reformatų sinodas, F. 93 – 817, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=955> [prieiga per internetą: 2009 – 12 – 11]

saugojantis ir šios bažnyčios varpą⁷⁹. Mindaugas Paknys herbo vaizdavimą ant tam tikrų bažnyčios reikmenų, dekoracijų, altorių sieja su geradariu atminimo svarba⁸⁰.

Po Jono Chrizostomo Gorskio mirties Gorskiai koplyčia rūpinosi ir toliau, tačiau atliko tarpininkų vaidmenį. Pavyzdžiui, tarpininkaujant Gorskiams, Stanislovas Orvidas, Onos Gorskytės vyras, Mankiškių koplyčiai skyrė 100 kapų grašių⁸¹, o Aleksandras Gorskis saugojo Mankiškių koplyčios daiktus. Pastarasis 1653 m. prisidėjo prie giesmynų lietuvių kalba leidimo ir skyrė šiam reikalui 8 auksinus⁸². Tačiau didesnių mecenatystės apraiškų šaltiniuose nėra. Galbūt tai lėmė katalikybės, kaip dominuojančios religijos, įsigalėjimas XVII a. viduryje, sumažinęs ne tik evangelikų reformatų bendruomenių gretas, bet pristabdęs ir kultūrinio gyvenimo plėtrą. Be to, XVIII a. pradžioje vyresnioji Gorskių giminė išmiršta. Mankiškės parduodamos Solohubų giminei.

Apibendrinant galima teigti, kad vyresnioji Gorskių giminė neabejotinai prisidėjo prie evangelikų reformatų bažnyčių tinklo plėtimo Žemaitijoje. Didžiausią įtaką čia turėjo Jonas Chrizostomas Gorskis, kuris skyrė pinigų Kelmės evangelikų bažnyčios išlaikymui, greičiausiai pastatė ir neabejotinai fundavo koplyčią Mankiškėse, samdė kunigą, dovanojo jai liturginius reikmenis. Tačiau ar galime šią veiklą įvardinti kaip mecenatinę, atsakyti sunku, nes trūksta tai įrodančių šaltinių. Neiškliko menines pažiūras rodančių asmeninių ir koplyčios statybų dokumentų, sutarčių su menininkais. Kita vertus, remiantis bendromis XVII a. LDK kultūroje vyravusiomis tendencijomis, galime teigti, kad aptarta Gorskių veikla, nebuvo vien pastoracinio pobūdžio. Mankiškių koplyčiai dovanoti liturginiai daiktai su giminės herbais rodo, kad buvo siekiama įsiamžinti, priminti aplinkiniams apie savo dievobaimingumą, o statant koplyčią tikrai neapsieita be amatininkų ar net menininkų.

⁷⁹ LNB RS, Lietuvos evangelikų reformatų sinodas, F.93 – 820,

<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?libisId=C10000375263> [žiūrėta: 2009 – 11 – 12]

⁸⁰ Paknys M. *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK, Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003, p. 55.

⁸¹ LNB RS, F. 93 – 92 Lietuvos evangelikų reformatų sinodas,

<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=694> [Žiūrėta: 2009 – 11 – 12]

⁸² Ten pat.

3. JAUNESNIOJI ŽEMAITIJOS DIDIKŲ GORSKIŲ ŠAKA (XVII – XVIII a.)

3.1. Jaunesniosios Gorskių giminės pozicijų Žemaitijoje stiprėjimas

Jaunesniosios Gorskių giminės pradininkas Žemaitijoje – Rapolas Gorskis (apie 1590 m.— apie 1660 m.). XVII a. šios šakos atstovai daugiausia pareigybių užėmė LDK rytinėje dalyje bei Livonijoje. Mstislavlio stalininkais buvo Mykolas, Stanislovas, Kazimieras Gabrieliūs Gorskiai. Pastalininko pareigas ėjo Jonas Gorskis. Livonijoje – Cėsiu stalininkas Rapolas Jonas, Jurgis, Piarnu stalininkas – Mykolas⁸³. Tačiau aktyviau šiuo laikotarpiu į Žemaitijos politinį gyvenimą šios giminės atstovai neįsijungė.

Geresnės sąlygos užimti svarbesnes politines pareigas Žemaitijoje, susiformavo po XVIII a. pradžioje vykusių didikų tarpusavio kovų ir švedų invazijos. Dėl karų, pražygiuojančių kariuomenių plėšimo, badmečių bei epidemijų Žemaitija neteko beveik pusės savo gyventojų. Tokiu būdu, Rapolo Jono Gorskio ir Eufrozinos Bilevičiūtės sūnus, Antanas Gorskis, 1712 m. tapo Žemaitijos vėliavininku, 1717 m. buvo paskirtas karaliaus Fridricho Augusto petihorų vėliavos pulkininku, po to gavo Telšių seniūniją bei kasmetinį 6000 auksinų užmokestį⁸⁴. Nuo tada Gorskių giminė pradeda užimti svarbesnę vietą Žemaitijos politiniame gyvenime. Giminę į pirmąsias Žemaitijos elito gretas išvedė Antano Gorskio ir Kristinos Bilevičiūtės sūnus – Mykolas Gorskis (1717 – 1776 m.). Mykolas Gorskis – viena žymiausių to laikotarpio Žemaitijos asmenybių. Pamažu jis apsirūpino nuolatinės pajamos duodančiomis Derkinčių (1736 m.), Vieکشnių (1746 m.) ir Užvenčio (1766 m.) seniūnijomis bei Tendziogalos tįjūnija (1746 m.). 1742 m. gavęs kunigaikščio Augusto Aleksandro Čartoriskio petihorų vėliavos poručniko pareigas ir remiamas Čartoriskių Familijos, jis greitai kopė karjeros laiptais: tapo Žemaitijos regimentoriumi (1731 m.), pataurininkiu (1737 m.), pilies teismo teisėju (1743 m.), vėliavininku (1765 m.), o 1766 m. - kaštelionu⁸⁵. Gyvenimo pabaigoje jis buvo apdovanotas Šv. Stanislovo ir Baltojo Erelio ordiniais.

Jaunesnioji Gorskių giminė ir po Mykolo Gorskio mirties išlaikė savo politines pozicijas valstybėje, ir toliau palaikomi ryšiai su Čartoriskių familija. Fortūnatas Gorskis buvo LDK nacionalinės kavalerijos rotmistras, Leonas – paskutinysis LDK taurininkas, Adomas – Žemaitijos pasiuntinys 1782 m. seime, Stanislovas Augustas – Žemaitijos pasiuntinys Ketverių metų seime ir

⁸³ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 259 – 261.

⁸⁴ Drungilas J., Gorskiai, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės enciklopedija*, t.1, Vilnius, 2009, p. 383.

⁸⁵ Mykolo Gorskio biografiniai duomenys, *MAB RS*, F37 – 10618, l.1.

t.t.⁸⁶. Neabejotinai jaunesniosios Gorskių giminės pozicijas Žemaitijos politiniame gyvenime stiprino ir tai, kad pastarieji buvo susigiminiavę su žymiomis bajorų ir kunigaikščių giminėmis, t.y. Bilevičiais, Burbomis, Gadonais, Grudzinskais, Nagurskiais, Pliateriais, Sirevičiais, Tiškevičiais, Vainomis ir kitais⁸⁷.

Apibendrinant galime teigti, kad nuo XVIII a. vidurio Gorskių giminė tampa viena įtakingiausių Žemaitijos didikų giminių. Pamažu kopdama karjeros laiptais, ji labai išplėtė savo valdas, taip stiprindama savo politines ir ekonomines pozicijas ne tik Žemaitijoje, bet ir visoje LDK.

3.2. Jaunesniosios Gorskių šakos fundacijos Žemaitijos katalikų bažnyčioms ir mecenatystės apraiškos jose

Daugiausia informacijos, rodančios tam tikras mecenatystės apraiškas, išliko apie Gorskių fundacijas ir dovanas bažnyčioms. Jaunesnioji Gorskių giminė priklausė katalikų konfesijai ir rėmė Žemaitijos katalikų bažnyčias bei vienuolynus. Pirmąsias donacijas sutinkame jau XVII a. pradžioje. Jos užfiksuotos jaunesniosios Gorskių giminės testamentuose.

XVII – XVIII a. pradžioje Gorskių giminė pasižymėjo donacijomis Tytuvėnų Bernardinų bažnyčiai ir vienuolynui. Bernardinai Tytuvėnuose apsistojo XVII a. pradžioje, globojami Valavičių giminės. Jie kovojo su reformacija ir stengėsi atitraukti gyventojus nuo pagonybės. Gorskiai greičiausiai buvo uolūs katalikai, nes šios bažnyčios rūsiuose palaidotas ne vienas giminės atstovas, nors tuo laikotarpiu toli gražu ne kiekvienas bajoras galėjo tai sau leisti. Bernardinų kronikoje minima, kad jau 1635 m. Eufemija Cibulksytė Gorskienė, prašė palaidoti ją Tytuvėnų tėvų Bernardinų bažnyčioje⁸⁸. 1670 m. Kazimieras Gabrielius Gorskis⁸⁹, o 1709 m. ir jo duktė, Liudvika Elena Gorskytė Grudzinskienė⁹⁰, savo testamentuose nurodė palaidoti juos šios bažnyčios rūsiuose. Už tai bernardinams buvo paskirtos nemažos donacijos. Nėra tiksliai žinoma, kam buvo panaudota ši Gorskių giminės parama, bet tikėtina, kad remonto ir statybų darbams, nes XVII a. ir XVIII a. jie buvo atliekami gana dažni.

Greta minėtos paramos Tytuvėnų bažnyčiai, Gorskiai rėmė ir kitas Žemaitijos bažnyčias bei vienuolynus. Vienas tokių buvo ir Raseinių Dominikonų vienuolynas ir bažnyčia. Tai lėmė faktas, kad XVII a. pirmoje pusėje Gorskių giminė susigiminiavo su Žemaitijos bajorų Bilevičių gimine,

⁸⁶ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 263 – 264.

⁸⁷ Trimonienė R., Gorskiai, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. VII, Vilnius, 2005, p. 12.

⁸⁸ Bernardinų kronika, *LVI A RS*, F. 1135, ap. 6, s.v. 59. l. 92 – 120.

⁸⁹ Kazimiero Gabrieliiaus Gorkio testamentas, 1670 m., *ŽAM RS*, D – 546, l. 2.

⁹⁰ Elenos Gorskytės Grudzinskienės testamentas, 1709 m., *ŽAM RS*, Bžv. 1.9, l.1.

kurių giminystės ryšiai nenutrūko ir XVIII a. Bilevičių giminė garsėjo fundacijomis katalikų bažnyčioms. 1647 m. Jonas Mikalojus Bilevičius fundavo Raseinių dominikonų vienuolyną prie parapinės bažnyčios⁹¹. Tokiu būdu Raseinių Dominikonų bažnyčia ir vienuolynas tapo viena iš Gorskių remiamų bažnyčių. 1684 m. Rapolas Jonas Gorskis savo testamente įpareigojo žmoną Eufroziną Bilevičiutę palaidoti jį Raseinių bažnyčioje, dominikonų rūsiuose. Už tai vienuoliams užrašė 200 auksinų⁹². Taigi už Raseinių Dominikonų bažnyčiai ir vienuolynui teikiamą paramą, Gorskiai buvo čia laidojami.

Jau nuo XVIII a. pirmosios pusės Gorskių giminė ypač glaudžiai buvo susijusi su Telšiais ir pačia Telšių Bernardinų bažnyčia. Ši bažnyčia laikytina turtingos Gorskių giminės mauzoliejumi, šeimos atstovai čia laidoti XVIII ir XIX a. Štai 1723 m. Antanas Gorskis savo testamentu nurodė palaidoti jį prie mirusios žmonos Kristinos Bilevičiutės Gorskienės, Telšių tėvų Bernardinų bažnyčioje, kuriai pagal testamentą turėjo būti gražinti Antano Gorskio įvairiems asmenims paskolinti pinigai⁹³. Antano Gorskio sūnus Mykolas Gorskis 1755 m. užrašė 1000 auksinų donaciją, su sąlyga, kad vienuoliai kas savaitę laikys keturias Šv. Mišias Gorskių giminės garbei⁹⁴. Pastarasis taip pat pasižymėjo dovanomis šiai bažnyčiai, leidžiančiomis vadinti Žemaitijos kaštelioną meno mecenatu. M. Valančius, aprašydamas Telšių Bernardinų bažnyčios statybas, mini, jog: „galutiniame altoriuj ant viškų gvardijonas pakabino gražią šv. Antano maliavonę, kurią kaštelionas Mykolas Gorskis, pirkęs už 663 muštinius, bažnyčiai dovanojo“⁹⁵. Minėtas Šv. Antano paveikslas dar ir šiandien puošia Telšių Bernardinų bažnyčios Didįjį Šv. Antano altorių (Priedas 2). Deja, šio paveikslo autorius nėra žinomas. Menotyrininkės Dalios Ramonienės duomenimis, paveikslas tapytas XVIII a. viduryje Prūsijoje ir priskirtinas vėlyvojo Baroko epochai⁹⁶. Tikėtina, kad paveikslą, kuriame vaizduojamas Šv. Antanas, M. Gorskis pasirinko neatsitiktinai, nes Antanas Paduvietis buvo vienas svarbiausių Bernardinų vienuolijos šventųjų. Paveikslo šone, netoli rėmo, prie baldakimo, matyti jo fundatoriaus Mykolo Gorskio herbas „Nalenč“ ir auksuotos sidabro plokštelės, o paveikslo apačioje, kampe – taip pat auksuoto sidabro plokštelė su įrašu: „Garbingasis Mykolas Gorskis Žemaičių kaštelionas, Vieksnių ir Užvenčio seniūnas, šį Šv. Antano paveikslą Telšių Bernardinų šventovei padengė auksu ir sidabru kaip auką 1775 m. metais, o užsakymą atliko auksakalys Juozapas Stapeleris iš Laižuvos“⁹⁷. Tačiau apie auksakalį Juozapą Stapelerį istoriografijoje žinių nėra, neišliko ir jo darbų. Kita vertus, aptariamuoju laikotarpiu Žemaitijoje

⁹¹ Savičėvas E., Bilevičiai, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės enciklopedija*, t.1, Vilnius, 2009, p. 369.

⁹² Rapolo Jono Gorskio testamentas, 1684 m., *ŽAM RS*, D – 550, l.1.

⁹³ Antano Andriaus Gorskio testamentas, 1723 m., *ŽAM RS*, D – 556, l.1 – 3.

⁹⁴ Mykolo Gorskio testamentas, 1775 m., *ŽAM RS*, D – 535, l. 2 – 3.

⁹⁵ M. Valančius, *Raštai*, Žemaičių vyskupystė, t.2, Vilnius, 1972, p. 297.

⁹⁶ Butrimas A., *Telšiai: sakralinis kompleksas Insulos kalvoje*, Vilnius, 2008, p.156.

⁹⁷ Ten pat, p. 156.

dirbo žinomas auksakalys Kristijonas Stapeleris (Christianus Stapeler), kuris kūrė dirbinius daugeliui Žemaitijos bažnyčių⁹⁸. Galima spėti, kad Juozapas Stapeleris buvo Kristijono Stapelerio brolis. Nesant daugiau šaltinių į šį klausimą atsakyti sunku.

Visu tiriamuoju laikotarpiu, šalia donacijų ir fundacijų stambiais Žemaitijos katalikų centrams, Gorskiai skyrė donacijas, užsakinėjo meno kūrinius ir kitoms, netoli jų valdų buvusioms katalikų bažnyčioms. 1709 m. Liudvika Elena savo testamentu užrašė pinigų Šiaulių, Grinių ir Pašiausės bažnyčioms, taip pat dovanojo joms medžiagos, puoštos aukso gėlėmis, tinkamos arnotams⁹⁹. 1723 m. Antanas Gorskis savo testamentu skyrė 65 timpas Kražių Benediktinių bažnyčios krucifikso papuošimui¹⁰⁰. Liudvikas Gorskis 1783 m. Šiluvos bažnyčiai dovanojo sidabrinę paausuoatą Švč. Komunijos taurę su fundaciniu įrašu: „*Liudvikas ir Konstancija iš Odachovskių Gorskiai Žemaitijos kunigaikštystės kaštelionai ir pulkininkai taurę Šiluvos bažnyčiai skyrė 1783 metais*“. Greta šio užrašo matyti du Gorskių giminės herbai „Nalenč“. 1790 m. padovanojo sidabrinį paausuoatą kieliką su fundaciniu užrašu: „*Liudvikas Gorskis Rietavo tįjūnas ir Žemaitijos kunigaikštystės pulkininkas, 1783 m.*“¹⁰¹. Abu šiuos liturginius indus Liudviko Gorskio užsakymu atliko jau minėtas auksakalys Benjaminas Keida iš Vilniaus. Tikėtina, kad pastarasis nuolatos atlikinėjo Gorskių užsakymus. Benjaminas Keida vienas garsesnių Lietuvos auksakalių, 1777 – 1784 gyvenęs ir kūręs Radvilų rūmuose¹⁰². Jis nuolatos turėjo mokinių ir pameistrių.

Didelėmis fundacijomis pasižymėjo Žemaitijos kaštelionas Mykolas Gorskis. Mykolas Gorskis palaidotas senosios Salantų bažnyčioje rūsyje, šalia savo antrosios žmonos Marijonos Reginos Vainaitės Gorskienės, kurios giminė globojo šią bažnyčią. 1724 m. Vainos, padedami Oginskių, pastatė Salantuose naują medinę bažnyčią, išsilaikiusią iki XIX a. pabaigos. Ji buvusi su gotiškų proporcijų penkiasiene apside ir bokšteliu¹⁰³. Mykolas Gorskis rėmė ir puošė Salantų Šv. Onos bažnyčią. Išlikusi Mykolo Gorskio ir drožybos meistro iš Karaliaučiaus Davido Kromerio sutartis, dėl altoriaus Salantų bažnyčiai padarymo (altorius, priedas 3). Sutartimi meistras buvo įpareigotas padaryti altorių būtent taip, kaip nurodyta jo sudarytame projekte: „*dvių aukštų, matuojant visa pėda – 23 pėdos, vienoda raižyba ir atitinkamai sutvarkytas, su postamentais, šonais iš šešių dalių apšviestų žvakėmis*“¹⁰⁴. Už tą darbą meistrui įsipareigojo sumokėti 200 auksinų bei skyrė įvairių maisto produktų. Ši užsakovo ir drožybos meistro sutartis nesiskiria nuo tradicinių to laikotarpio sutarčių, ypač ribojusių atlikėjo laisvę atliekant užsakymą. Gorskių foto archyve

⁹⁸ Laucevičius E., Vitkauskienė R., *Lietuvos auksakalystė XV – XIX amžius*, Vilnius, 2001, p. 281 – 282.

⁹⁹ Elenos Gorskytės Grudzinskienės testamentas, 1709 m., *ŽAM RS*, Bžv. 1.9, l.1.

¹⁰⁰ Antano Andriaus Gorskio testamentas, 1684 m., *ŽAM RS*, D – 556, l. 2.

¹⁰¹ Laucevičius E., Vitkauskienė R., *Lietuvos auksakalystė XV – XIX amžius*, Vilnius, 2001, p. 227.

¹⁰² Ten pat, p. 227.

¹⁰³ 1801 m. Salantų bažnyčios vizitacija, *LVA RS*, F. 669, ap. 2., b. 221., l. 384.

¹⁰⁴ 1759 m. Mykolo Gorskio sutartis su Davidu Kromeriu, *ŠAM*, I – K 1355, l.1.

užfiksuota informacija leidžia daryti išvadą, kad Mykolas Gorskis, fundavo ir Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios altorių. Kitoje nuotraukos pusėje užrašyta: „*J kairę nuo didžiojo altoriaus yra Švč. Dievo Motinos altorius, funduotas Mykolo Gorskio, kašteliono ir Žemaičių seniūno, Lietuvos tribunolo maršalkos*“¹⁰⁵. 1807 m. Vilniaus Šv. Dvasios bažnyčios vizitacijoje minima, kad šis altorius buvęs medinis su taburnakulais, ant altoriaus pastatytas Šv. Marijos paveikslas su mediniais, išraižytais, paaukuotais rėmais, kitoje kontignacijoje arkada su herbu¹⁰⁶.

Fundacijomis pasižymėjo ir Mykolo Gorskio trečioji žmona Rachelė Petkevičiūtė Gorskienė. 1788 m. ji pastatė eglinių rąstų bažnyčią Čedasuose, o jos išlaikymui užrašė Kunigiškių kaimo 4 šeimas bei Kalpokiškių palivarką¹⁰⁷. Už šią beneficiją fundatorė įpareigojo kleboną kartą per Didžiąją savaitę atlikti vieną šventą skaitymą su himnu už fundatorės ir jos šeimos mirusiųjų sielas¹⁰⁸. Bažnyčia buvusi eglinių rąstų, su gontais, su 2 bokšteliais ir 2 zakristijomis, atskirai pastatyta varpine (Priedas 4). Bažnyčią puošė dideli, žaliai dažyti geležiniai kryžiai su fundatorės herbais¹⁰⁹. Tokių liaudiškų formų bažnyčių visoje LDK teritorijoje tuo metu buvo daug – priskaičiuojama apie 80 %¹¹⁰. Žemaitijoje nebuvo didelių miestų, kurie galėjo skleisti kultūrą, todėl buvo įsivyravęs tradiciškumas. Jis atsispindėjo ir sakralinėje architektūroje. Petkevičiūtė Gorskienė fundavo bažnyčios didįjį altorių, dovanojo arnotus, kielikus, monstraciją¹¹¹. Iš 1789 m. Čedasų bažnyčios inventoriaus žinoma, kad didysis altorius buvo ištapytas ir paaukuotas, puoštas šešių medinių angeliukų figūromis. Virš altoriaus kabėjo prabangus Jėzaus paveikslas (Priedas 5). Dovanoti kielikai ir monstrancija buvo sidabriniai, paaukuoti. Žinoma, kad bažnyčia turėjo tris varpus, vienas jų buvo su fundatorės inicialais ir varpo išliejimo data¹¹². Deja, nepavyko rasti dokumentų, parodančių, kokie meistrai dirbo ir vykdė Rachelės Gorskienės užsakymus. Tačiau, kaip teigia A. Jankevičienė, tokio tipo XVIII a. altoriai priskirtini vietos meistrų darbui.

Kaip jau minėta anksčiau, vienuolynų ir bažnyčių fundatoriai ir įvairūs geradariai mecenatais įvardijami tik tada, jei vykdo ir meninius užsakymus, ne tik aprūpina vienuolyną ir reziduojančius dvasininkus pajamomis, todėl Gorskių giminę Žemaitijos bažnytinio meno mecenatais galėtume įvardinti tik nuo XVIII a. trečiojo dešimtmečio. Tuo metu, šalia sielovados paskatų, iškilus giminei, atsiranda ir pirmųjų mecenatystės užuominų testamentuose ir fundacijose.

¹⁰⁵ Gustytė J., Paroda – „*Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose*“, <http://www.varniai-museum.lt/index.php?mid=109&art=426&langID=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2010 – 01 – 20].

¹⁰⁶ 1809 m. Vilniaus Šv. Dievo dvasios bažnyčios vizitacija, *LVI A RS*, F. 694, ap. 1, b. 9662, l. 126.

¹⁰⁷ 1789 m. Čedasų bažnyčios inventorių, *LVI A RS*, F. 1671, ap. 4, b. 325, l. 4.

¹⁰⁸ Ten pat, l. 4 – 5.

¹⁰⁹ Ten pat, l. 8.

¹¹⁰ Jankevičienė A., *Lietuvos medinės bažnyčios, koplyčios ir varpinės*, Vilnius, 2007, p. 24.

¹¹¹ Gustytė J., Paroda – „*Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose*“, <http://www.varniai-museum.lt/index.php?mid=109&art=426&langID=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2010 – 01 – 20].

¹¹² 1789 m. Čedasų bažnyčios inventorių, *LVI A RS*, F. 1671, ap. 4, b. 325, l. 9 – 10.

Bažnyčioms imami užsakinėti meno kūriniai, sudaromi kontraktai su vietos ir užsienio meistrais. Nors Gorskių požiūris į menininkus išliko pakankamai konservatyvus, aukštesnio lygio meno dirbinių užsakymai, leidžiantys išvelgti juose ir paties mecenato įtaką, rodo, kad Gorskių giminė suprato meną ir skatino jo tobulėjimą.

3.3. Jaunesniosios Gorskių giminės privati mecenatystė: dvarai ir jų vertybės

Istoriografijoje minima, kad jaunesnioji Gorskių giminė valdė šiuos dvarus: Beržėnų (nuo 1763 m.), Biržuvėnų (nuo 1670 m.), Ketūnų (nuo XVIII a. vidurio), Padubysio (nuo 1617 m.), Pažižmės (nuo XVIII a. vidurio), Salantų (nuo 1753 m.) ir Šaukėnų (nuo 1788 m.)¹¹³.

Tačiau informacijos, kuri galėtų rodyti tam tikras privačios mecenatystės apraiškas šiuose dvaruose, iki XVIII a. vidurio nėra. Nežinoma, ar šiuose dvaruose jau buvo paveikslų galerijų, ar kauptos kitos vertybės. Dvarų inventoriuose gana tiksliai aprašomi ūkiniai pastatai, padargai, tačiau apie paveikslų galerijas ar kitus meno kūrinius neužsimenama. Nežinoma, ar Gorskių giminė užsiiminėjo dvarų rekonstrukcijos darbais. Kita vertus, tai mažai tikėtina, nes XVII a. pab. – XVIII a. pradžioje Žemaitiją niokojo karai ir suirutės, reikalavę daug ekonominių išteklių. Tai įrodytų ir faktas, kad Gorskiams įsigijus Biržuvėnus, dvaro pastatai nebuvo perstatomi iki pat XVIII a. vidurio.¹¹⁴

Didesnė dvarų perstatinėjimo, meno vertybių kaupimo juose iniciatyva sietina su Mykolo Gorskio ir jo šeimos vardu. Ši giminė ypač rūpinosi Biržuvėnų dvaru, kuris buvo vienas svarbiausių rezidencinių Gorskių dvarų, XVIII a. viduryje rekonstruotas M. Gorskio lėšomis. Pastarasis pastatė čia medinį ponų namą, dvi ofcinas ir kitus ūkinius pastatus. Minėtas ponų namas buvęs ištaigingas puošnios medinės architektūros statinys. Galinio fasado centre jis turėjo lodžiją – galeriją, atsiveriančią į slėnį. Aplink namą ir už jo buvo įveistas taisyklingo plano sodas¹¹⁵. Biržuvėnų dvaras po rekonstrukcijos atliko Barokui būdingą reprezentacinę funkciją. Statybų darbai vyko ir kituose Gorskių dvaruose. Istoriografijoje teigiama, kad XVIII a. viduryje Mykolo ir Marijonos Vainaitės Gorskių dėka, Beržėnų dvaras tapo viena iš šios turtingos giminės vasaros rezidencijų ir pelningu palivarkiniu dvaru su dideliais miškų plotais¹¹⁶. Tačiau Gorskiai, ne taip kaip Oginskiai ar Pliateriai, iki XIX a. neįstengė pasistatyti mūrinių rūmų. Kita vertus, Mykolas Gorskis neabejotinai atliko

¹¹³ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 259 – 264.

¹¹⁴ Puodžiukienė D., Biržuvėnų dvaro sodybos architektūros raida XVII – XX a. pradžioje, *Lietuvos dvarai: kultūros ir šaltinių tyrinėjimai*, sudaryt. Butvilaitė R. Vilnius, 2008, p. 19.

¹¹⁵ Ten pat, p. 21.

¹¹⁶ Kondrotas P., Beržėnų dvaras. Istorija ir dabartis, *Žemaičių žemė*, 2002, Nr. 3, p. 17.

svarbų vaidmenį rekonstruojant savo valdomų dvarų pastatus, parenkant jų architektūros stilių, detalizuojant projektą. Tai leistų Mykolą Gorskį vadinti meno mecenatu.

Tikėtina, kad didelis buvo savininko indėlis kuriant ir rūmų interjerą. Pavyzdžiui, Biržuvėnų dvaro pagrindinės pastato patalpos buvo dekoruotos aliejine tapyba, atlikta baroko stiliumi. Didžiojo salono lubas ir vieną iš sienų puošė alegorija „Žmonijos gyvenimo teatras“ pažymėta 1764 m. data. Joje pavaizduotos įvairaus amžiaus žmonių figūros, įkūnijančios vaikystę, jaunystę ir brandą. Mažojo salono lubose pavaizduota besimaudanti Siuzana. Abu salonus puošė ant drobės tapyti siužetai¹¹⁷. Religinės tapybos tematika buvo labai populiarī Žemaitijoje ir yra išskirtinis šio regiono bruožas. Tai rodytų, kad M. Gorskis orientavosi į vietinę kultūrą. Deja, pirmosios išlikusios žinios apie Gorskių dvaruose dirbusius architektus pasiekia mus tik iš XIX a.

Mykolo Gorskio ir jo šeimos valdytuose dvaruose buvo ir paveikslų galerijų. Jas puošė ne tik Gorskių, bet ir kitų žymių giminių portretai. Pagal 1785 m. Salantų rūmų aprašymą, galime susidaryti vaizdą apie Salantų dvare buvusių portretus. Rūmų salėje kabėjo septyni portretai: Užvenčio seniūnienės Vainienės, Vilniaus kanaunininko Vainos, Žemaitijos kaštelionų Gorskių, Trakų vaivados Pociėjaus, karalienės Leščinskienės. Dvaro miegamajame kabėjo Žemaitijos kaštelionaitės Onos Gorskytės ir Smolensko vaivadienės Tiškevičienės portretai, kitoje dvaro salėje – du vyskupų Vainų portretai¹¹⁸. Neabejotinai panašios portretų galerijos buvo ir kituose M. Gorskio valdytuose dvaruose. V. Brazauskaitės duomenimis, Biržuvėnų dvare buvo karaliaus Stanislovo Augusto (gero nežinomo dailininko), Giedraičio — Žemaičių vyskupo, Antano Gorskio, Mykolo Gorskio, Marijonos Gorskienės – Vainaitės Žemaitijos kaštelionienės, taip pat Adomo Gorskio aliejumi tapyti portretai¹¹⁹.

Deja, nėra išlikę sutarčių su to meto tapytojais, tačiau istoriografijoje minima, kad XVIII a. II. pusės Gorskių giminės užsakymus vykdė tapytojas Antanas Dundulevičius (Antoni Dundulewicz). Pastarasis jau 1756 m. nutapė LDK vėliavininko Antano Gorskio (Priedas 6), o 1767 m. – Žemaitijos kaštelionienės Marijos Reginos Vainaitės Gorskienės portretą (Priedas 7)¹²⁰. Tikėtina, kad minėtas tapytojas Gorskių giminės buvo samdomas nuolat ir nutapė daugiau portretų, kurie iki mūsų dienų neišliko. Taip pat žinoma, kad vieną iš išlikusių Mykolo Gorskio portretų, vėliau pertapytą, 1751 m. sukūrė Tomas Jormaševskis, tapytojas iš Vilniaus (Priedas 8)¹²¹. Iš to, galime daryti išvadą, kad didžiąją dalį Gorskių giminės portretų tapė vietos meistrai. Sunku

¹¹⁷ Butrimas A., *Telšių kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*, Vilnius, 2005, p. 310.

¹¹⁸ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas, *Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, Sudaryt. Baliulis A., Meilus E., Vilnius, 2001, p. 453.

¹¹⁹ Brazauskaitė V., Biržuvėnų dvaro kai kurie meno kūriniai, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 269.

¹²⁰ Paknys M., Dundulevičius Antanas, *Lietuvos dailininkų žodynas XVI – XVIII a.*, Vilnius, 2005, p. 100.

¹²¹ Kaladžinskaitė A., Paliušytė A., Jarmaševskis Tomas, *Lietuvos dailininkų žodynas XVI – XVIII a.*, Vilnius, 2005, p. 140.

nustatyti šių menininkų profesionalumo lygį, kadangi daugiau jų kūrinių neišliko. Galima pasakyti tik tiek, kad pastarieji atitiko būdingiausią lokaliniam to laikotarpio portretui tipą. Kaip teigia Marija Matušakaitė, juose tebejauciama sąveika su XVII a. vietos meistrų kūryba, brendusia kanoniškos slaviškos, bizantinės dailės įtakoje¹²². Kita vertus, 1773 m. nežinomo autoriaus tapytame Stanislovo Gorskio portrete, kuriame griežtai laikomasi kanoniškų principų, tapytojas sugebėjo perteikti ir psichologinius seniūno bruožus¹²³. Tai, kad artėta prie psichologinio portreto, galėtų būti netiesioginė nuoroda į aukštesnio lygio meno siekį Gorskių dvaruose.

Be portretų galerijų, Gorskių dvaruose būta ir kitų vertybių. Daugiausia jų sudarė Mykolui Gorskiui priklausę prabangūs daiktai. Juos Žemaitijos kaštelionas detaliai aprašė savo testamente: tai senovinių prancūziškų ginklų kolekcija, skeptrai, kaustytos skrynios, Slucko juostos, prabangūs papuošalai su safyrais ir kitos meno vertybės pirktos ir gautos dovanų įvairiomis įsimintinomis progomis¹²⁴. A. Paliušytė tokį didiko santykį su menu vadina sarmatiškuoju. Meno vertybės šiuo atveju tarnauja kaip didiko politinių siekių atspindys, reprezentuoja svarbiausius jo gyvenimo faktus¹²⁵. Tačiau tarp minėtų vertybių būta ir vakarietiškosios dailės pavyzdžių. Verta paminėti Saksonijos porceliano indų rinkinį. Seniausi Biržuvėnų radinio Meiseno porceliano indai pagaminti 1723-1763 m., dekoruoti mėlynomis bei raudonomis gėlių puokštelėmis, auksuotais apvadais. Porceliano virtuozo Kendlerio laikotarpio (1720-1764) gaminiai buvo dekoruojami garsiosiomis įvairiaspalvių gėlių „Meiseno puokštelėmis“¹²⁶. Tačiau daugelio taikomosios dailės kūrinių autoriai nėra žinomi. Kita vertus, tikėtina, kad didžiąją dalį dvaruose kauptų aukso ir sidabro dirbinių buvo pagaminta Vilniaus Auksakalių. Žinoma, kad Mykolo Gorskio sūnus Leonas Gorskis, užsakinėjo įvairius kūrinius pas žinomus Vilniaus auksakalius. Štai auksakalys Benjaminas Keida, kurį laiką dirbęs Radvilų dvare, pastarajam pagamino sidabrinį šaukštelį su užsakovo Liudviko Gorskio inicialais ir 1777 m. data¹²⁷.

Gorskių dvaruose buvo kaupiami numizmatikos ir mineralų rinkiniai, archyvai ir bibliotekos. Liudvikas Adomas Jucevičius, XIX a. pirmosios pusės poetas ir folkloristas, savo prisiminimuose mini Salantų dvare kauptą archyvą, numizmatikos kabinetą ir biblioteką. Negalima atmesti fakto, kad pastarieji imti kaupti dar XVIII a., nes jame gausu retų ir senų eksponatų. Archyve saugomi svarbūs krašto istorijai priklausantys dokumentai: karalių dovanojimai, privilegijos, abiejų tautų dvasinių ir pasaulietinių asmenų laišakai, dienoraščiai net Mykolo Gorskio

¹²² Matušakaitė M., *Portretas XVI – XVIII a. Lietuvoje*, Vilnius, 1984, p. 121.

¹²³ Ten pat, p. 126.

¹²⁴ Mykolo Gorskio testamentas, 1775 m., *ŽAMRS*, D – 535, l. 4 – 15.

¹²⁵ Paliušytė A., Jonušo Radvilos mecenatystė, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 1995, p. 164.

¹²⁶ Meilūnienė J., Meisenas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, T. XIV., Vilnius, 2008, p. 601.

¹²⁷ Laucevičius E., Vitkauskienė R., *Lietuvos auksakalystė XV – XIX amžius*, Vilnius, 2001, p. 227.

meilės korespondencija. Numizmatikos kabinete gausu labai retų senovės medalių ir monetų, ypač lietuviškų ir lenkiškų, o biblioteka turi nemažai bibliografinių retenybių, yra čia ir gausus mineralų rinkinys¹²⁸.

Galime teigti, kad Gorskių dvarai tik nuo XVIII a. tampa tam tikrais kultūros centrai. Neabejotinai, tai nulėmė Gorskių giminės pozicijų stiprėjimas XVIII a. viduryje, atnešęs jiems daugiau turtų. Dvarininkų buities prabanga rodo didikų dvarams būdingą gyvenimo būdą, užsiėmimus, vertybes. Meno mecenatystės išraiškomis čia tampa dailininkų ir architektų sandymas rezidenciniams dvarams puošti. Norėdami įvertinti Gorskių, kaip meno mecenatų, reikšmę turėtume lyginti juos su kitais LDK didikais. Nors Gorskiai ir nebuvo tokie dideli meno mecenatai, kaip Sapiegos, Oginskiai ar Radvilos, vis dėlto jų dvarų interjeras neįsivaizduotinas be genealoginės paveikslų galerijos, bibliotekos ir kitų vienokios ar kitokios vertės taikomosios dailės kūrinių. Taip pat jaunesnioji Gorskių giminė parėmė XVIII a. užsienio ir vietos meistrų kūrybą.

¹²⁸ Jucevičius L. A., *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 424.

4. JAUNESNIOJI GORSKIŲ ŠAKA ŽEMAITIJOJE (XIX – XX a. pirmoje pusėje)

4.1. Jaunesnioji Gorskių giminė Žemaitijos politiniame ir ekonominiame gyvenime

XVIII a. viduryje Gorskiai tapo viena įtakingiausių Žemaitijos didikų gimių. Tačiau XIX a. pamažu praranda turėtas pozicijas krašto politiniame ir ekonominiame gyvenime. XIX a. pirmoje pusėje, dėl caro administracinių reformų, bajorijos atstovų pareigos apėmė tik vidinius luominius ir siaurus regioninius savivaldos dalykus¹²⁹. Tokia caro valdžios politika skatino bajorijos luomo smukimą, o kartu ir nepasitenkinimą, pasireiškusį sukilimais, konservatyvizmu ir patriotinėmis nuotaikomis.

Jaunesniosios Gorskių giminės atstovai daugiausia pareigybių užėmė Telšių ir Šiaulių pavietuose. Ėjo vėliavininkų, teismo pirmininkų, maršalkų pareigas. Tiesa, pakankamai sėkmingai politinė karjera susiklostė Juozui Gorskiui, kuris 1830 m. buvo išrinktas visos Kauno gubernijos maršalka¹³⁰. Visgi, minėtos pareigos neprilygo Gorskių giminės įtakai valstybės politiniame gyvenime ATR laikais ir sudarė sąlygas tiek aktyviam, tiek pasyviai pasipriešinimui. Štai Adomas Antanas Gorskis dalyvavo 1831 m. sukilime, buvo išrinktas į Telšių sukilėlių valdybą, o po sukilimo vos išvengė turto konfiskavimo ir ištrėmimo¹³¹. Patriotizmo akcentų buvo gausu ir Gorskių dvaruose. Čia bibliotekose buvo saugomi Lietuvos statutai, karalių privilegijos, kaupiami meno rinkiniai, paveikslų galerijos. Praeitį liudijančių daiktų kaupimas ir saugojimas dažnai buvo suprantamas kaip vienintelė legali veikla, įgalinanti išsaugoti tautiškumą, kaip patriotinių nuotaikų atmosferoje kylantis savignyos būdas¹³². Kita vertus, Gorskių giminės atstovams praktiškai praradus galimybę užimti aukštesnes administracines pareigas, vis daugiau jų pasuko profesionalaus mokslo keliu. Antai Valerijonas Gorskis nuo 1835 m. profesoriavo Krokuvos universitete¹³³, o XIX a. antroje pusėje studijavo Prancūzijos karališkoje politechnikos mokykloje¹³⁴. Konstantinas Stanislovas Gorskis 1827 m. mokėsi zoologijos Vilniaus universitete¹³⁵. Vėliau, tapo garsiu zoologijos profesoriumi. Gamtos mokslus studijavo Peterburgo ir Tartu universitetuose. Žinias gilino Vokietijoje, Belgijoje, Olandijoje, Prancūzijoje. Zoologiją ir lyginamąją anatomiją dėstė

¹²⁹ Aleksandravičius E., Kulakauskas A., *Lietuva XIX a.*, Kaunas, 1996, p. 202.

¹³⁰ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 262 – 269.

¹³¹ 1832 m. raštas liudijantis apie A. Gorskio dalyvavimą 1831 m. sukilime, *ŠAM*, I – K 1135, l. 1.

¹³² Janonienė R., Dailės mecenatystės kryptys Lietuvoje XIX a. pirmoje pusėje, *Menotyra*, t. 1, Vilnius, 1995, p. 198.

¹³³ 1835 m. Valerijono Gorskio pareiškimas dėl jo paskyrimo profesoriumi Krokuvėje, *MAB RS*, F. 151, A – 751. l. 1.

¹³⁴ Valerijono Gorskio pažymėjimas išduotas Prancūzijos karališkosios mokyklos, *MAB RS*, F. 151, A – 788, l. 1.

¹³⁵ 1827 m. Vilniaus universiteto duotas pažymėjimas Stanislovui Gorskiui, *MAB RS*, F. 151, A – 815, l. 1.

Varšuvos medicinos – chirurgijos akademijoje. Salantų dvare turėjo archyvą ir didelę biblioteką¹³⁶. Galime teigti, kad praradus įtaką krašto politiniame gyvenime, dalis Gorskių giminės atstovų pamažu įsiliejo į XIX a. šviesuolių, inteligentų gretas.

Žinoma, politinės įtakos praradimas, turėjo įtakos ir Gorskių ekonominei padėčiai. Istoriografijoje minima, kad XIX a. antroje pusėje bajorijos luomas labai smuko tiek materialiai, tiek moraliai¹³⁷. Kita vertus, Gorskių giminė aptariamuoju laikotarpiu vis dar turėjo nemažas valdas Žemaitijoje. Valdė Biržuvėnų, Beržėnų, Salantų, Ketūnų, Gintališkės, Šaukėnų, Keturakių, Džiuginėnų, Antininkų ir kitus dvarus¹³⁸. Tiesa, labai sunku pasakyti, kokia buvo šių dvarų ekonominė padėtis, kaip jie išgyveno baudžiamos panaikinimą, nes ekonominė Gorskių gyvenimo pusė nėra tirta. D. Puodžiukienė, tyrinėjusi Biržuvėnų dvaro istoriją, mini, kad XX a. pradžioje šis dvaras imtas modernizuoti, čia pastatyta daug naujų ūkinių pastatų, įrengtas kartono fabrikas. Ir nors 1928 m., vykdant LR žemės reformą, Biržuvėnų dvaras prarado 2/3 savo valdų, jame ir toliau buvo diegiamos technologinės naujovės¹³⁹. Neabejotinai panašūs procesai vyko ir kituose Gorskių valdytuose dvaruose.

1940 m. Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą, visi Gorskių valdyti dvarai ir jų turtas buvo nusavinti. Gintališkės savininkė Jadvyga Gorskytė pasitraukė į Lenkiją. Paskutinė Biržuvėnų savininkė Ona Gorskienė, su savo sūnumi Šaukėnų dvarininku Antanu Gorskiu, išvyko į Vakarų. Antrąjį pasaulinį karą galime laikyti ta riba, ties kuria baigiasi daugiau nei 400 metų trukusi Gorskių giminės istorija Žemaitijoje.

4.2. Jaunesniosios Gorskių giminės parama Žemaitijos bažnyčioms. Bažnytinio meno užsakymai

Visą Gorskių gyvavimo Žemaitijoje laikotarpį šią giminę siejo itin glaudūs ryšiai su Katalikų bažnyčia. Sekdami giminaičių pavyzdžiu Gorskiai ir XIX bei XX a. pradžioje rėmė Žemaitijos katalikų bažnyčias. Be to, daugelis Gorskių valdytų dvarų turėjo savo koplyčias, kurioms užsakinėti bažnytinio meno kūriniai.

Pirmoji istoriografijoje minima Gorskių koplyčia, buvusi Biržuvėnuose. A. Butrimas teigia, kad pastaroji buvo maždaug už 0,5 km. nuo Biržuvėnų dvaro, statyta dar 1764 m. Žemaičių

¹³⁶ Kisarauskas V., *Lietuvos knygos ženklai. 1518-1918*, Vilnius, 1984, p. 48 – 49.

¹³⁷ Aleksandravičius E., Kulakauskas A., *Lietuva XIX a.*, Kaunas, 1996, p. 209.

¹³⁸ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 262 – 269.

¹³⁹ Puodžiukienė D., Biržuvėnų dvaro sodybos architektūros raida XVII – XX a. pradžioje, *Lietuvos dvarai: kultūros ir šaltinių tyrinėjimai*, sudaryt. Butvilaitė R. Vilnius, 2008, p. 35.

vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis XIX a. leido čia laikyti mišias¹⁴⁰. Deja, apie koplyčios įrengimą mažai kas žinoma. Išlikęs laiškas dėl Biržuvėnų koplyčios restauracijos byloja, kad pastaroji buvusi mūrinė. Tačiau 1847 m. ji buvusi pakankamai prastos būklės, nes išsiliejus Ventos upei pastatas buvo labai pažeistas. Restauracijos metu buvo pakeistas koplyčios stogas, durys, langai. Tačiau apie pastato vidaus įrengimą šiame dokumente nieko neminima¹⁴¹. Salantų dvarininkas Leopoldas Gorskis 1824 m. parapijos kapinėse Gargždalės kaime pastatė mūrinę koplytėlę, konsekruotą Šv. Barbaros vardu. Apie tai liudija ir fundacinė lenta koplyčios fasade, fundatoriui Leopoldui Nalenč Gorskiui¹⁴². Šaukėnų dvarininkai Gorskiai turėjo koplyčią Šaukėnų Švč. Trejybės bažnyčios šventoriuje¹⁴³. Tačiau ir apie šių koplyčių įrengimą mažai ką tegalime pasakyti.

Šiek tiek daugiau duomenų išliko apie Beržėnų dvaro koplyčią. Žinoma, kad Beržėnų dvaro koplyčia buvo pastatyta iki XIX a. vid., uždraudus laidoti Šaukėnų bažnyčios rūsiuose. Joje buvo gausu meno vertybių. Galime paminėti marmurinį, neoklasicistinį Ipolito Gorskio sarkofagą (Priedas 9)¹⁴⁴. Taip pat Švč. Dievo Motinos altorių su įkomponuotomis reljefinėmis Švč. Dievo Motinos ir Jėzaus Kristaus monogramomis. Altorių įprasmina garsaus Rafaelio paveikslo „Siksto Madona“ kopija, nutapyta profesionalaus dailininko (Priedas 11). Kopijuota ne visa kompozicija, bet tik Švč. Dievo Motinos atvaizdas. Buvo čia ir Nukryžiuotojo altorius, įprasmintas dailininko Jono Zenkevičiaus 1887 m. tapytu to paties pavadinimo paveikslu¹⁴⁵. Tai meniniu požiūriu labai vertingas tapybos kūrinys, sukurtas garsaus vadinamosios Vilniaus akademijos tapytojo, dėščiusio Riomerių dailės akademijoje¹⁴⁶. Beržėnų koplyčioje buvo palaidotas Ipolitas Gorskis (1936 m.), jo žmona Barbora – Šemetaitė Gorskienė (1878 m.), jos vyras Adolfas Hutten Čapskis (1883 m.) ir kiti šeimos nariai. 1947 m. Beržėnų dvaro koplyčia buvo likusi be jokios priežiūros, todėl jos meno vertybės perkeltos į Šaukėnų bažnyčią¹⁴⁷.

Gorskiai užsakinėjo meno kūrinius ne tik koplyčioms, bet ir Žemaitijos bažnyčioms puošti. Antai Alma Braziūnienė mini, kad Motiejus Valančius Kauno pavieta maršalkai Titui Gorskiui dedikavo savo knygą „Žemaičių vyskupystė“. Kartu buvo įrašintas ir paties M. Valančiaus laiškas

¹⁴⁰ Butrimas A., *Telšių kraštas istorija, kultūra, meno paminklai*, Vilnius, 2005, p. 296.

¹⁴¹ Žemaitijos vyskupo Giedraičio laiškas dėl Biržuvėnų koplyčios restauracijos, *MAB RS*, F. 37, A – 4257, l. 1 – 3.

¹⁴² Gustytė J., Paroda – „Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose“, <http://www.varniai-museum.lt/index.php?mid=109&art=426&langID=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2010 – 01 – 20].

¹⁴³ 1839 m. Šaukėnų bažnyčios vizitacija, *LVA RS*, F. 669, ap. 2., b. 239., l. 229.

¹⁴⁴ Gustytė J., Paroda – „Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose“, <http://www.varniai-museum.lt/index.php?mid=109&art=426&langID=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2010 – 01 – 20].

¹⁴⁵ Ramonienė D., Šaukėnų Švč. Trejybės bažnyčia, *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*, Vilnius, 2008, p. 242 – 243.

¹⁴⁶ Ten pat, p. 243.

¹⁴⁷ Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej: województwo trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie*, t. 3, Wrocław, 1992, p. 188.

T. Gorskiui. Jame reiškiamą padėką už finansinę paramą Luknėnų bažnyčiai. T. Gorskis ten pastatė didįjį altorių¹⁴⁸. Tačiau, reikia pastebėti, kad Luknėnų bažnyčia pastatyta tik 1918 m.¹⁴⁹, todėl autorė, matyt, neteisingai išvertė bažnyčios pavadinimą. Greičiausiai T. Gorskis pastatė altorių Luokės bažnyčioje, nes Luokė lenkiškai vadinama „Lukniany“.

Prie Medingėnų bažnyčios puošybos ir įrengimo daug prisidėjo dvarininkai Gorskiai, kurie gyveno Keturakių kaime. Šio kaimo kapinėse ilsisi ne vienas šios giminės atstovas. Liepa Griciūtė, aprašydama Medingėnų bažnyčios baldus, daug dėmesio skiria ištaigingam klaptui, kurio užsakovė buvo Marija Gorskienė. Šio klapto atramą puošia meistriško darbo dekoratyviniai drožiniai abipus fundatorių herbo „Nalenč“. Klapto vidinėje pusėje lotyniškas įrašas liudijantis, kad šis klaptas priklausė aukotojai Marijai Gorskai (Priedas 10). Be to, užrašas nurodo, kad pagal vokiečių menininko V. Vallenburgo piešinį, 1919 m. Jonas Venckus šiam suolui išdrožė puošybinės detales¹⁵⁰. Nors apie baldą gaminusį stalių neužsimenama, greičiausiai jį gamino tas pats J. Venckus. Medingėnų parapijos gyventojai rūpinosi ir naujos varpinės bažnyčiai pastatymu. 1890 m. buvo rūpinamasi leidimo jos statyboms gavimu. Lėšų statyboms – 313 rublių, pažadėjo duoti dvarininkė Gorskienė. Varpinę projektavo J. Golinevičius, architektas, kilęs iš Baltarusijos ir kūręs projektus katalikų ir stačiatikių bažnyčioms Lietuvoje¹⁵¹.

Gorskių giminė ne tik užsakinėjo meno kūrinius bažnyčioms bei koplyčioms puošti, bet ir rėmė Žemaitijos katalikų bažnyčias finansiškai. Kita vertus, minėta parama nebuvo labai didelė ir tenkino daugiau praktinius, buitinius Dievo namų egzistavimo interesus. 1788 m. Fortūnatui Gorskiui įsigijus Šaukėnų dvarą, prasideda Šaukėnų Gorskių istorija. Ypač glaudžiai dvarininkai Gorskiai buvo susiję su parapine bažnyčia. Šaukėnų Švč. Trejybės bažnyčia, miestelyje pastatyta 1736 m.¹⁵². Tai vienas gražiausių Žemaitijos vyskupijos sakralinių ansamblių. Šalia bažnyčios XIX a. veikė pradinė mokykla bei biblioteka¹⁵³. Išlikę šaltiniai liudija, kad XIX a. Šaukėnų bažnyčia buvo nuolat remontuojama. Antai XIX a. trečiajame dešimtmetyje pavieto prezidento Ipolito Gorskio lėšomis stogas buvo apdengtas naujomis malksnomis. O už pakamario Antano Gorskio lėšas nudažytas raudonai aliejiniiais dažais, visiškai perstatytas didysis bokštelis, kiti keturi bokšteliai nudažyti žalia spalva, išorės sienos apkaltos naujomis lentomis. Tais metais visi senieji

¹⁴⁸ Braziūnienė A., Knygos nuosavybės ženklas kaip knygos bibliofilinės vertės rodiklis, *Knygotyra*, 2004, Nr. 42, p. 10 – 11.

¹⁴⁹ Luknėnai, *Lietuvių enciklopedija*, T. 16, Bostonas, 1958, p. 308 – 309.

¹⁵⁰ Griciūtė L., Keletas bažnyčios baldų, *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė*, Vilnius, 2005, p. 430.

¹⁵¹ Šverbas P., Medingėnų bažnyčios varpinė ir varpai, *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė*, Vilnius, 2005, p. 465.

¹⁵² 1839 m. Šaukėnų bažnyčios vizitacija, *LVI A RS*, F. 669, ap. 2., b. 239., l. 223.

¹⁵³ Ten pat, l. 232.

langai buvo pakeisti naujais¹⁵⁴. Nusipelnė Gorskiai Šaukėnų bažnyčiai ir dovanomis. 1839 m. vizitacijoje minima, kad ponas Gorskis padovanojo naują paauksuotą dėžutę aukoms, naują atlasinį arnotą bei albą iš kartūno puoštą karūnėlėmis¹⁵⁵. Įdomu tai, kad Šaukėnų bažnyčios vizitacijose, šalia dovanotų daiktų, kitų asmenų pavardės neminimos, tuo tarpu Gorskių pavardė jose dažnas reiškinys. Tai galėtų rodyti, kad Gorskių giminė buvo labai gerbiama. Išlikęs Šaukėnų kunigo Jono Stasevičiaus laiškas Tomui Gorskiui liudija, kad Šaukėnų bažnyčia Gorskiai rūpinosi ir XX a. pradžioje. 1912 m. architektas Stanislovas Kšežovskis, Gorskio lėšomis pakeitė bažnyčios langus, duris, perdirbo sakyklą. Šie darbai kainavo 127 rublius. Greičiausiai bažnyčiai buvo sunkūs laikai, nes kunigas taip pat rašo, kad mažai parapijiečių vis dar moka garbės mokesį. Ir dėkoja T. Gorskiui už paramą¹⁵⁶.

Galima daryti išvadą, kad ir XIX – XX a. pirmoje pusėje Gorskių giminės atstovai inicijavo ir vykdė bažnytinio meno užsakymus. Jų apimtys, dėl pablogėjusios dvarininkų finansinės padėties, gal ir nebuvo labai didelės, tačiau turėjo didelės reikšmės krašto menininkų tobulėjimui, jų kūrybos sklaidai. Be to, giminės atstovai bažnyčias rėmė ir finansiškai, taip prisidedami prie jų išlaikymo.

4.3. Meno mecenatystės apraiškos Gorskių dvaruose XIX – XX a. pirmoje pusėje

Istoriografijoje pastebėta, kad XIX a. dvarai buvo bene vieninteliai profesionaliojo meno ir kultūros židiniai. Keičiama jų architektūra, toliau kaupiami ir gausinami dailės rinkiniai, vyksta muzikinis gyvenimas. Skatinami patriotizmo, sekdami savo protėvių pavyzdžiu, dvarininkai atliko mecenatų vaidmenį, dosniai rėmė krašto menininkus. Tačiau net ir XIX a. dvarų mecenatystės tyrimas nėra lengvas. Tik maža dalis meno vertybių, puošusių dvarus, išliko, o archyviniai dokumentai ir publikacijos leidžia tik iš dalies atkurti XIX a. dvaro aplinką, jo santykį su menu ir jo atlikėju. Bandytas preliminariai rekonstruoti Gorskių dvarų meno kūrinius, čia dirbusius ir gyvenusius šviesuolius, tai bandymas atgaivinti nors dalelę tos buvusios dvarų kultūros, būdingos ne tik Gorskių, bet ir kitiems to meto dvarams.

Jau XIX a. pradžioje galime įžvelgti tam tikras muzikos mecenatystės užuominas Gorskių kultūrinę veiklą menančiuose šaltiniuose. 1806 – 1809 m. Kelmės dvaro pajamų ir išlaidų knygoje pažymima, kad 1807 m. kovo mėn. Gorskio muzikantams čekams sumokėta 30 muštų talerių¹⁵⁷. Reiškia, jau XIX a. pradžioje Gorskių dvaruose vyko aktyvus muzikinis gyvenimas, o čia dirbo ir

¹⁵⁴ 1839 m. Šaukėnų bažnyčios inventorių, *LVI A RS*, F. 669, ap. 2., b. 251., l. 234.

¹⁵⁵ 1839 m. Šaukėnų bažnyčios vizitacija, *LVI A RS*, F. 669, ap. 2., b. 239., l. 229 – 230.

¹⁵⁶ 1912 m. Laiškas Tomui Gorskiui nuo kunigo Staševskio, *MAB RS*, F. 37 – 3622, l. 14 – 15.

¹⁵⁷ 1806 – 1809 m. Kelmės dvaro pajamų ir išlaidų knyga, *MAB RS*, F. 37, b. 1807, l. 17.

užsienio meistrai. Kita vertus, muzikinis gyvenimas Gorskių dvaruose turėjo gyvuoti ir anksčiau, nes buvo svarbi didikų reprezentacijos dalis.

Madas Žemaitijos dvarams diktavo Vilnius, kur karnavalo metu didelis dėmesys buvo skiriamas muzikai. Antai, 1830 m. M. Gorskis, gyvenantis Vilniuje, laiške broliui į Salantus rašė, kad Vilniuje gausu pasilinksminimų, čia vyksta baliai, maskaradai, teatrai ir koncertai. Taip pat mini, kad buvo paklaustyti puikaus violančelininko Rombergo koncerto¹⁵⁸. Praėjus beveik 17 m., kitame brolių susirašinėjime minimas dar vienas žymus violančelininkas, tačiau, deja, neįvardijama jo pavardė. Galbūt tai buvo tas pats Rombergas. Salantų dvarininkas Albertas Gorskis, savo laiške broliui Adomui Gorskiui pasakoja, kad dvare turi puikų violančelininką, kuris žinomas visoje buvusioje Lenkijos karalystėje. Pastarasis moka groti fortepijonu ir visokiais kitokiais muzikos instrumentais, atlikti įvairių muzikos kompozicijų, nes mokėsi Berlyno muzikos akademijoje. Kartu praneša broliui, kad gali atvykti su šiuo muziku į Biržuvėnus, bei giria, kad pastarasis gali groti tiek kvartetu, tiek kvintetu ir net surengti solinį koncertą¹⁵⁹. Tokia muzikų globos forma buvo įtakota labiau vartotojiškų veiksmų, t.y. estetinio pasimėgavimo bei reprezentacingumo siekio, paskatinta dvarininkų polinkio linksmintis ir pramogauti.

Reikia pasakyti, kad Gorskių giminė greičiausiai nebuvo tokie uolūs muzikos mecenatai kaip pavyzdžiui, Plungės Oginskių giminė, pasižymėjusi ypač aktyvia krašto muzikų globa¹⁶⁰. Tačiau neabejotinai prisidėjo ir prie vietinių muzikų išlaikymo. Šeimos atžalų mokymo tarnyba buvo viena muzikų globos formų Gorskių dvaruose. Antai 1812 m., Salantų dvarininkas Leonas Gorskis samdė muziką Ignotą Bikovskį. Pastarasis turėjo mokyti jo sūnų, Albertą Gorskį, muzikos Salantuose¹⁶¹. Tokio globotinio užmokestis buvo mokama tarnyba, dažnai padėjusi muzikui tiesiog pragyventi ir išlikti. Globotinio tarnystė galėjo būti vienkartinė, kelių metų arba trukdavo net visą gyvenimą¹⁶².

Kita mecenatystės pasireiškimo sritis Gorskių dvaruose buvo dailė. Čia buvo kaupiami ir saugomi dailės kūriniai, byloję apie garsius giminės protėvius, susigiminiavimą ar tiesiog menantys svarbius krašto įvykius. Istoriografijoje minima, kad Biržuvėnų dvare XIX a. pradžioje kabėjo šie portretai: karaliaus Stanislovo Augusto, Žemaičių vyskupo Giedraičio, Antano, Mykolo, Adomo, Napoleono Tito Liudviko, Marijos Gorskienės – Vainaitės portretai. Buvo ir religinių paveikslų. Marijos ir Šv. Juozapo atvaizdas, Aušros vartų mergelės Marijos atvaizdas (kopija), bei Vilniaus

¹⁵⁸ 1830 m., M. Gorskio laiškas iš Didžiosios Vilniaus gatvės, *ŠAM*, I-K 6039, l.1 – 2.

¹⁵⁹ 1847 m., Laiškas A. Gorskio iš Salantų Adomui Gorskiui, *ŠAM*, I-K, 1079, l. 1 – 2.

¹⁶⁰ Kiauleikytė L., Mykolas Oginskis – muzikos mecenatas, *Žemaičių žemė*, Nr. 3, Vilnius, 2008, p. 8 – 11.

¹⁶¹ 1812 m. Susitarimas su I. Binkovskiu, *LVA RS*, F. 1281, b.122, l.1.

¹⁶² Kiauleikytė L., XVIII a. pabaigos – XIX a. Lietuvos didikų muzikos mecenatystės bruožai, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 2002, p.18.

meistrų darbų¹⁶³. Džiuginėnų dvare, greta tradicinių giminės portretų, kabėjo ir įvairių XIX a. veikėjų portretai. Tarp tokių Adomo Mickevičiaus, Pranciškaus Černeckio, Tado Kosčiuškos ir kitų. Didžiajame salone kabėjo Marijos Gorskienės portretas, sukurtas 1846 m. Juliaus Doringo¹⁶⁴. Šaukėnų dvarą puošė giminės portretai, kuriuos iš pagrindinės Gorskių rezidencijos, Biržuvėnų galerijos, kopijavo Vaclovas Teofilis Husarskis. Nors Gorskių dvaruose buvo gausios paveikslų galerijos, daugelis paveikslų be signatūrų, o jų atlikėjai nėra žinomi. Be kelių minėtų menininkų pavardžių, kurios nefiksuotos nei viename dailininkų žodyne, apie Gorskių užsakymus vykdžiusius dailininkus mažai ką galime pasakyti. Tikriausiai Žemaitijoje nebuvo lengva rasti tinkamų dailininkų, architektų ar net meistrų. Tai puikiai iliustruoja Liudviko Gorskio laiškas broliui, kuriame jis praneša ieškantis staliaus statyboms ir prašo jo paieškoti Vilniuje, nes Biržuvėnuose jo nerandantis¹⁶⁵. Jei dvarininkas negalėjo rasti staliaus, pasisamdyti dailininką jam turėjo būti dar sudėtingiau. Tiesa, V. Brazauskaitė mini, kad Stanislovas Kazimieras Gorskis susirašinėjo su Pilypu Giedraičiu, Pašušvio kolegijos rektoriumi. Pašušvio kolegijoje galėjo būti meno dirbtuvės, kuriose buvo galima užsisakyti paveikslų. Tačiau ar Gorskiai užsakinėjo kūrinius iš čia, nėra žinoma¹⁶⁶.

Visgi galime teigti, kad Gorskiai suprato meno svarbą. Ir nereikėtų tuo stebėtis, nes nemažai dvaro žmonių išmėgino savo jėgas ir vaizduojamojoje dailėje. Buvo kuriama savo malonumui. Antai Brazauskaitė mini, kad Alkos muziejaus fonduose yra du Gorskyčių portretai, tapyti apie 1855 m. Juose Juzefa ir Marija tapė viena kitą. Juzefos portrete vaizduojama pasisukusi į molbertą jauna mergina, tapanti brolių su šunimis. Marija pavaizduota prie fortepijono. Įdomu tai, kad tapybos maniera labai artima sesers portretui, tapyta gana profesionaliai¹⁶⁷. Tai leistų daryti išvadą, kad Biržuvėnų Gorskiai savo dukterims greičiausiai samdė dailės mokytoją, taip prisidėdami ir prie dailininko išlaikymo. Tačiau kas jis galėjo būti, niekur neminima. Prisidėjo Gorskių giminė ir prie dailininkų siuntimo į užsienį. Nors tokių atvejų liko užfiksuota labai mažai, galime pasakyti, kad Stanislava Gorskienė, grafas Čapskis, Juozas Sniadeckis, kunigas Jelskis ir J. Vilčinskis sudėjo pinigų Pranciškaus Zavadskio kelionei į Italiją¹⁶⁸. Pranciškus Zavadskis greičiausiai buvo vienas tapytojų, tapęs kūrinius Gorskių dvarams ir koplyčioms.

Dar viena sritis, kurioje galėjo pasireikšti Gorskių giminės mecenatinė veikla buvo architektų samdymas dvarų statyboms ir puošimui. Nors statybos darbai Gorskių dvaruose tikrai vyko, tačiau mažai kur yra minimi čia dirbę architektai. Žinoma, kad 1840 m. Biržuvėnų dvare

¹⁶³ Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej: województwo trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie*, t. 3, Wrocław, 1992, p. 284.

¹⁶⁴ Ščiglienė V., Džiuginėnų dvaro reginių rekonstrukcija, *Vaizdas ir pasakojimas*, Vilnius, 2002, t. 27, p. 56.

¹⁶⁵ 1800 m., Liudvikas Gorskis ieško staliaus statyboms, *ŠAM*, I- K 4108, l.1.

¹⁶⁶ Brazauskaitė V., Biržuvėnų dvaro kai kurie meno kūriniai, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 269 – 271.

¹⁶⁷ Ten pat, p. 271.

¹⁶⁸ Janonienė R., Dailės mecenatystės kryptys Lietuvoje XIX a. pirmoje pusėje, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 1995, p. 193.

vyko statybos darbai ir čia dirbo meistrai iš Prūsijos – Johanas, Sohdanas ir Kristijonas Niederstrasseriai, o malūną statė Lorensas. Minėtas Lorensas buvo architektas, 1885 m. dirbęs ir Čapskiams rekonstruojant Beržėnų dvarą. Tokie sutapimai nestebina, nes Hipolito ir Barboros Šemetaitės Gorskių duktė Stanislava, ištekėdama už Adolfo Čapskio, Beržėnų dvarą gavo į kraitį, o šeimos neabejotinai bendravo¹⁶⁹. Deja, daugiau duomenų apie Gorskių dvaruose dirbusius architektus neišliko, tačiau jau XIX a. pabaigoje pastebima tendencija dvarus įrengti paprasčiau, patogiau ir greičiausiai remiantis vietos meistrų darbu. Šie pertvarkymai rodė pasikeitusį gyvenimo stiliaus supratimą – buvusį Žemaičių didikų reprezentacinį keitė praktiškesnis. Tam neabejotinai įtakos turėjo suprastėjusi dvarų ekonominė padėtis.

Nors tarpukariu dėl žemės reformos Gorskių dvarai stipriai nukentėjo, negalime sakyti, kad visiškai išnyko. Net ir nusavinus dalį žemės, liko dvarų centrai, kuriuose tebebuvo saugomi dideli turtai – per amžius bibliotekose kauptos knygos, dvarininkų kilmę menantys archyviniai dokumentai, brangūs paveikslai, baldai ir kitos vertybės. Tačiau apie dvarininkų inicijuotą mecenatystę duomenų nėra. Visiškas dvarų saulėlydis prasidėjo Sovietų sąjungai okupavus Lietuvą. Geriausiu atveju dvarų turtas pateko į muziejus ar bažnyčias, blogiausiu – buvo sunaikintas ir išvogtas.

Apibendrinant galime teigti, kad nors išlikę šaltiniai liudija tik mažą dalį Gorskių dvaruose vykusio kultūrinio gyvenimo, jie ir XIX a. liko tam tikrais mecenatystės centrais. Dvaruose tarnavo ir buvo glojami muzikai ir dailininkai, kaupiamos meno kolekcijos, samdomi užsienio ir vietos architektai. Tačiau mecenatystė čia pasireiškė labiau kaip globa, menininko samdymas savo interesų tenkinimui.

4.4. Gorskių giminės filantropinė veikla: Žemaitijos mokyklų ir šviesuolių globa

Pirmosios žinios apie Gorskių paramą švietimui Žemaitijoje aptinkamos dar XVIII a. antrojoje pusėje ir yra siejamos su Žemaitijos kašteliono Mykolo Gorskio vardu. Mykolas Gorskis minimas XVIII a. antrosios pusės Kražių Jėzuitų kolegijos rėmėjų sąrašė. Šių rėmėjų parama, tarpininkaujant kolegijos rektoriui, buvo skirta kolegijos mokytojų – kunigų ir profesorių samdymui¹⁷⁰. Kražių jėzuitų kolegija buvo vienas žymiausių švietimo ir jėzuitų mokslo centrų Lietuvoje. Tai rodo, kad Mykolas Gorskis suprato švietimo svarbą.

Iš Gorskių, kurie pasižymėjo meile mokslui, galėtume išskirti Leopoldą Gorskį, Salantų dvaro savininką. Štai Liudvikas Jucevičius savo veikalė „*Mokyti Žemaičiai*“ mini, kad „*Gorskis nebuvo,*

¹⁶⁹ Kondrotas P., Beržėnų dvaras. Istorija ir dabartis, *Žemaičių žemė*, 2002, Nr. 3, p. 33.

¹⁷⁰ Kražių jėzuitų kolegijos dokumentai, *LVI A RS*, F. 1135, b. 6, l. 71.

kaip įprasta sakyti, nei parako išradėjas, nei koks garsus rašytojas, tik <....> mėgo atsidėti knygai, tuo tikslu sukaupe gana didelę biblioteką, sudarytą iš rečiausių ir geriausių veikalų, tarp kurių buvo ir puikiausi Elzevirų istoriniai leidiniai. Be to, labai daug padėjo Telšių mokyklai, žodžiu mokslo labui darė viską, ką galėjo.¹⁷¹ Deja, nepavyko rasti šaltinių, liudijančių apie Gorskio paramos pobūdį ir dydį Telšių mokyklai. Kita vertus, reikia pasakyti, kad Leopoldas Gorskis pakankamai aktyviai bendravo su to meto šviesuoliais ir literatais. Vienas tokių teologijos mokslų daktaras, spaudos bendradarbis, visuomenės veikėjas Stanislovas Čerskis. Pastarąjį Leopoldas pasamdė kaip guvernantą savo sūnui Albertui, o vėliau jam išrūpino pelningą Salantų parapiją. 1824 m. Salantuose L. Gorskis kartu su S. Čerskiu įkūrė dirbtuvę, kurioje buvo gaminamos iliustracijos S. Čerskio parašytoms knygoms ir šventųjų paveikslėliai¹⁷². Salantų dvarininko aplinkoje buvo ir kitų kraštui nusipelnusių asmenų. Vienas tokių – poetas Silvestras Valiūnas. Pastarasis parašė L. Gorskiui dedikuotą eilėraštį, kuriame priminė, kad jo dėka susibūrusi Telšių draugija „Palemono kontubernija“ esanti tarsi kita masonų draugija. Galime paminėti ir L. Jucevičių, kuris kartu su L. Gorskio sūnumi Albertu, mokėsi Vilniaus universitete, bei Žemaitijos vyskupą Juozapą Arnulfą Giedraitį, kuris naudojosi Salantų dvaro biblioteka¹⁷³.

Salantų dvaro biblioteka turėjo retų leidinių. Kaip mini pats L. Jucevičius, joje buvo ir elzevirų, su kuriais neabejotinai ir pats buvo susipažinęs. Elzevirai – XVI a. pabaigos – XVIII a. pradžios Nyderlandų knygų leidėjų ir spaustuvininkų dinastija. Per 129 savo veiklos metus (1583 – 1712) jie išleido per 2200 knygų ir apie 3000 mokslinių disertacijų. Kruopščiai atrinkdami knygas, pritraukdami šiam darbui geriausius mokslininkus, jie sugebėjo užtikrinti savo leidiniams aukštą mokslinį lygį¹⁷⁴. L. A. Jucevičius buvo pasiryžęs net aprašyti ir paskelbti spaudoje vertingus Gorskių archyvo dokumentus, bet tai liko nepadaryta.¹⁷⁵ Tokiu būdu L. Gorskio meilė mokslui ir knygai pasitarnavo žymių to krašto šviesuolių tobulėjimui.

Gorskių giminė yra nusipelnusi ir Šiaulių miestui, mat prisidėjo prie Šiaulių berniukų gimnazijos įsteigimo. Būtent Žemaitijos bajorų iniciatyva gimė mintis apie šios mokyklos įsteigimą. Toks jų noras buvo natūralus, nes vienintelė gimnazija buvusi Kaune, o mokytis ten buvo brangu. Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomas kvitas liudija apie Gorskių paramos dydį šiai mokyklai. Komitetas gimnazijai Šiauliuose statyti paliudijo, kad Biržuvėnų dvarininkas Gorskis, 1843 m.

¹⁷¹ Jucevičius L., *Mokyti žemaičiai*, Vilnius, 1975 m., p. 70 – 71.

¹⁷² Mikšytė R., *Silvestras Valiūnas*, Vilnius, 1978 m., p. 75.

¹⁷³ Ten pat, p. 125.

¹⁷⁴ Misiūnienė J., Elzevirų leidiniai Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, *Knygotyra*, Vilnius, 2006, Nr. 46, p. 101.

¹⁷⁵ Ščiglienė V., Džiuginėnų dvaro reginių rekonstrukcija, *Vaidas ir pasakojimas*, Vilnius, 2002, t. 27. p. 58.

gruodžio 2 d., paaukojo 64,35 rublių¹⁷⁶. Aptariamuoju laikotarpiu Biržuvėnų dvarą valdė Napoleonas Liudvikas Titas, tituluojamas Telšių pavieto mokyklų garbės globėju¹⁷⁷.

Tačiau tai nebuvo vienintelė Gorskių parama. Mokslo akademijos Vrublevskių bibliotekos dvarų archyve saugomi dar du kvitai, liudijantys Gorskių aukas. Štai 1843 m. gruodžio 30 d. patvirtino Šaukėnų dvarininko Gorskio savanorišką paramą Berniukų gimnazijos statyboms Šiauliuose sidabru. Ši parama įvertinta 58,5 rublių¹⁷⁸. O 1844 m. balandžio 8 d. Šaukėnų dvarininkas Gorskis skyrė dar sidabro, įvertinto 58 rubliais¹⁷⁹. Sekant R. Klimavičiaus sudaryta Gorskių giminės genealogija šis Šaukėnų dvarininkas buvo Antanas Gorskis, Šiaulių pavieto bajorų teismo pirmininkas, to paties pavieto pakamaris¹⁸⁰.

1845 m. pradėtas statyti dviejų aukštų mūrinis pastatas. Apskritis dvarininkijos pirmininko Kanauckio aktu, buvo išrinktas sklypas mokyklai Šoseinaja arba Gytarių gatvėje. Sklypas kainavo 400 rublių, gretimų žemių savininkai dar padovanojo savo sklypų pakraščius mokyklai. Kadangi gimnazijos statybai trūko medžiagų, buvo sudaryta dovanojimo sutartis su Vitkevičiumi, kurio žemėse buvo apleista Jėzuitų bažnyčia. Sutartimi Vitkevičius pasižadėjo nugriauti šią bažnyčią, ir apie 500 000 plytų pristatyti į mokyklos statybai skirtą sklypą¹⁸¹. Galų gale, 1851 m. rugpjūčio 30 dieną, po ilgų diskusijų su švietimo ministru, kreipimosi net į patį carą, Šiaulių berniukų gimnazija buvo atidaryta. Šios gimnazijos atidarymui reikėjo nemažai lėšų, ir nors Gorskių parama padengė tik palyginti menką reikalingą sumą, tik tokių privačių iniciatorių dėka galime kalbėti apie Šiaulių berniukų gimnazijos įsteigimą.

4.5. Dvarininkų Gorskių pagalba vietos bendruomenėms XX a. pradžioje

XX a. dvarų ir juose gyvenusių bajorų padėtis iš esmės jau buvo pasikeitusi. Tai lėmė visuomenės demokratėjimo procesai, išaugusi miesto gyvenimo reikšmė, švietimo ir kitų kultūrinių institucijų veikla. Visa tai menkino dvaro kaip kultūros židinio svarbą. Kita vertus, išsilaikę senieji dvarai, nors ir ne taip intensyviai, tęsė XIX a. tradicijas, rėmė ne tik krašto kultūrą, bet ir rūpinosi vietinių bendruomenių socialinėmis reikmėmis.

Aktyvia filantropine veikla XX a. pasižymėjo Šaukėnų dvarininkai Gorskiai. XX a. pradžioje Šaukėnuose veikė „Saulės“ draugijos skyrius, kuriam vadovavo dvarininkė Marija

¹⁷⁶ Gorskio aukos kvitas, 1843 m., *ŠAM*, I - K 1482, l.1.

¹⁷⁷ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 266.

¹⁷⁸ Gorskio aukos kvitas, 1843 m., *MAB RS*, F. 37, A – 4676, l.1.

¹⁷⁹ Gorskio aukos kvitas, 1844 m., *MAB RS*, F. 37, A – 4676, l.1.

¹⁸⁰ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 266.

¹⁸¹ Krivickas J., *Šiaulių berniukų gimnazijos - J. Janonio vidurinės mokyklos istorija*, Kaunas, 1991, p. 7 – 10.

Gorskienė. Pastaroji miestelyje įkūrė labdaros draugiją, o 1905 m. pastatė prieglaudą 50 žmonių. 1905 m. Marija Gorskienė ir Zigmantas Gorskis bendruomenei padovanojo medinį, gontais dengtą pastatą, esantį Šaukėnuose, dvaro žemėje. Taip pat pažadėjo duoti medienos jo remontui. Marija Gorskienė įsipareigojo šiuos namus už savo pinigus nuolat remontuoti, taip pat mokėti draudimo mokesčių. Taip pat pasižadėta, kad jei Marija Gorskienė mirtų, jos palikuonys Šaukėnų prieglaudos išlaikymui turi skirti 2000 rublių, o pastatui sudegus pažadėta pastatyti naują patogų gyventojams pastatą¹⁸². Greičiausiai šiame pastate ir buvo įrengta minėtoji prieglauda.

Tačiau dvarininkai tokia veikla neapsiribojo. 1910 m. M. Gorskienė kreipėsi į Kauno gubernatorių ir prašė leidimo Šaukėnuose įsteigti prieglaudą – lopšeljį¹⁸³. Veikiausiai tais pačiais metais jis ir buvo įsteigtas. Prieglauda – lopšelis buvęs dieninis, skirtas dvaro tarnų ir darbininkų vaikams saugoti. Tačiau šios įstaigos steigimo taisyklėse numatyta, kad prieglaudoje galės gyventi ir nuskurdusių gyventojų vaikai, nes pastarieji esantys be priežiūros ir gali tapti nelaimingų atsitikimų aukomis. Gubernatoriaus skiriamas prižiūrėtojas ir jo padėjėjas, turėjo rūpintis, kad prieglaudoje būtų šilta, sausa ir švaru, o vaikai nuprausti, sušukuoti ir pagal galimybes švariai aprengti. Be to, lopšelyje – darželyje numatyta mokyti rašto ir tikėjimo vyresnius vaikus¹⁸⁴.

Marijos Gorskienės sūnus, Tomas Nalenč Gorskis, matydamas aktyvią motinos veiklą, 1912 m. sumanė dvaro žemėje pastatyti miesteliui ligoninę. Kaip numatyta projekte, Gorskis turėjo pastatyti ne tik ligoninės pastatą, bet ir namą felčeriui bei akušerei, daržinę malkoms, sandėlį ligoninės daiktams, iškasti ir prižiūrėti šulinius. Pastatytą ligoninę numatyta perleisti administruoti Šiaulių komitetui už 600 rublių mokesčių per metus. T. Gorskis pažadėjo už gautas lėšas šią ligoninę remontuoti kas tris metus¹⁸⁵. Netrukus prasidėjo ligoninės statybos, tačiau užbaigti jų nespėta. Pirmasis pasaulinis karas nutraukė Šaukėnų Gorskių filantropines iniciatyvas. Greičiausiai karas nuskurdino dvarininkus, nes pastarieji siekė išsivaduoti nuo anksčiau bendruomenei duotų įsipareigojimų. 1915 m. Šaukėnų draugijos vargšams remti susirinkime, Marija Gorskienė paaukojo 1000 rublių draugijos reikalams. Kartu prašė atleisti ją nuo įsipareigojimų rūpintis prieglaudos plėtimu ir draudimo mokesčio mokėjimo. Be to, Marija Gorskienė paaukojo bendruomenės naudai dar 343 rublius ir prašė atleisti jos sūnų Tomą Nalenč Gorską nuo įsipareigojimo pastatyti Šaukėnų ligoninę. Susirinkimas tokiam pasiūlymui pritarė ir ligoninės statybas perėmė savo globon¹⁸⁶.

¹⁸² 1905 m., Gorskių dovanos Kuršėnų bendruomenei, *ŠAM*, I – K 6497, l.1 – 2.

¹⁸³ Kauno gubernatoriaus atsakymas Marijai Gorskai dėl jos prašymo steigti Šaukėnuose prieglaudą – lopšeljį, *ŠAM*, I – K 6644, l.1.

¹⁸⁴ Ten pat, l. 2 – 3.

¹⁸⁵ Tomo Gorskio sutarties projektas dėl Šaukėnų ligoninės namų pastatymo, 1912 m. *MAB RS*, F. 37, A – 3369, l.1 – 3.

¹⁸⁶ 1915 m., Gorskių auka vargšams, *ŠAM*, I – K, 6641, l.1.

Pastato statybas 1915 m. užbaigė vokiečių administracija. Kaip Šaukėnų apskrities ligoninė ji pradėjo veikti nuo 1920 m. Tačiau Šaukėnų bendruomenės ryšiai su dvarininkais visiškai nenutrūko. Antai 1931 m. buvusioje ligoninėje, atidarius žemės ūkio mokyklą, jos mokiniai naudojosi Gorskio dvaro ūkine baze – šiltnamiais, tvartais, ūkiniais pastatais, laukais¹⁸⁷.

Gorskių dvaruose buvo vykdoma ir tam tikra švietėjiška veikla. Štai Biržuvėnų dvare dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo įsteigta mokykla valstiečių ir darbininkų vaikams. Dvaras samdydavo mokytoją, o Magdalena Gorskytė dėstė lenkų kalbą. Sodybos senojoje oficinoje buvo karšinamos senos moterys¹⁸⁸. Džiuginėnų dvare Marija Gorskienė mokė dvaro samdinius skaityti lenkiškai, be to, gerai mokėjo lietuviškai. O XX a. antrajame dešimtmetyje dvare buvo įrengta mokykla, užtikrintas mokytojos A. Ložinskaitės pragyvenimą¹⁸⁹.

XX a. pradžioje, pasikeitus dvarininkų gyvenimo būdui ir padėčiai, kinta ir Gorskių visuomeninės veiklos pobūdis. Čia jau nerandame žinių apie globotus menininkus, muzikus ar architektus. Esant sunkiai krašto padėčiai, Gorskių iniciatyvos pasižymi aktyvia filantropine veikla, siekiu padėti krašto bendruomenėms. Didelius nuopelnus reikėtų skirti Šaukėnų Gorskiams, kurie miestelyje įsteigė labdaros draugiją, prieglaudą, prieglaudą – lopšelį ir net ligoninę. Nors Pirmasis pasaulinis karas šias gražias iniciatyvas nutraukė, dalis jų liko neįgyvendinta, tačiau tokios iniciatyvos neturi būti užmirštos.

¹⁸⁷ Šaukėnai, *Lietuvių enciklopedija*, T. 29, Bostonas, 1963, p. 366 – 367.

¹⁸⁸ Puodžiukienė D., Biržuvėnų dvaro sodybos architektūros raida XVII – XX a. pradžioje, *Lietuvos dvarai: kultūros ir šaltinių tyrinėjimai*, sudaryt. Butvilaitė R. Vilnius, 2008, p. 37.

¹⁸⁹ Ščiگیlienė V., Džiuginėnų dvaro reginių rekonstrukcija, *Vaidas ir pasakojimas*, Vilnius, 2002, t. 27. p. 58.

Išvados

Mecenatystė – finansinė, moralinė meno ir mokslo globa nebuvo svetimas reiškinys ir Lietuvoje. Inicijuota krašto aukštuomenės turėjo didelės reikšmės kultūrinių procesų sklaidai. Kita vertus, istoriografijoje nėra vieningos nuomonės, ką reikėtų vadinti mecenatyste, ir jai priskiriama daug iš esmės netapačių sinonimų. Remiantis kultūros ir dailės istoriko Mindaugo Paknio pozicija, galime pasakyti, kad mecenatystės terminas, visų pirma, taikomas menininkų, literatų globai bei kūrybai pas pastaruosius užsakymui, apibūdinti. Tiriant Gorskių giminės kultūrinę veiklą siekta nustatyti, ką joje galime vadinti mecenatyste, o kur reikėtų taikyti donatorių, fundatorių ar tiesiog filantropų terminus.

Probleminiu tampa ir pats meno mecenatystės reiškinys Lietuvoje, nes pasireiškė kiek kitaip nei Vakarų Europos dvaruose. Čia mecenatinę veiklą sąlygojo daugiausia ne meilė menui, o auklėjimo tradicijos, reprezentacijos siekis ar net politiniai motyvai. Vėlyvas „laisvųjų menų“ susiformavimas įtakojo tai, kad dailininko profesija bajorijos akyse niekuo nesiskyrė nuo amatininko, o visa tai paliko mažai erdvės pasireikšti menininkui. Tad apie tradicinę mecenatystę beveik per visą LDK egzistavimo laikotarpį kalbėti sunku. Tik Apšvietos epochoje atsiranda vis daugiau mecenatų, vertinusių ne tik nepriekaištingą kūrinio atlikimą, bet ir patį meno kūrėją.

Gorskių giminė į Žemaitiją iš Mazovijos atsikėlė XVI a. 5 dešimtmetyje. Giminės pradininkas buvo Stanislovas Gorskis (apie 1540 m.— apie 1620 m.), kurio sūnūs Jonas Chrizostomas ir Rapolas buvo dviejų, vyresniosios ir jaunesniosios, Gorskių giminės Lietuvoje atšakų pradininkai. XVII a. antroje pusėje Vyresnioji Gorskių giminė įgauna pakankamai tvirtą politinę bei ekonominę padėtį Žemaitijoje, kas yra būtina sąlyga ne tik mecenatinei, bet ir kitokia pobūdžio veiklai atsirasti. Rezidenciniu vyresniosios Gorskių giminės dvaru Žemaitijoje greičiausiai buvo Mankiškių dvaras. Tačiau apie pastarąjį šaltinių neišliko. Kita vertus, Gorskių giminė neabejotinai prisidėjo prie evangelikų reformatų bažnyčių tinklo plėtimo Žemaitijoje. Didžiausią įtaką čia turėjo Jonas Chrizostomas Gorskis, kuris skyrė pinigų Kelmės evangelikų bažnyčios išlaikymui, pastatė ir fundavo koplyčią Mankiškėse, samdė kunigą, dovanojo jai liturginius reikmenis. Gorskių veikla, nebuvo vien pastoracinio pobūdžio. Mankiškių koplyčiai dovanoti liturginiai daiktai su giminės herbais rodo, kad buvo siekiama įsiamžinti, priminti aplinkiniams apie savo giminę ir jos gerus darbus. Tokie motyvai įprastai būdingi ir mecenatams.

XVIII a. viduryje jaunesnioji Gorskių giminės šaka tampa viena įtakingiausių Žemaitijos didikų gimių. Pamažu koptama karjeros laiptais, įgydami vis naujų valdų, giminė sustiprino savo ekonomines ir politines pozicijas ne tik Žemaitijoje, bet ir visoje LDK. Giminės atstovai pasižymėjo donacijomis, fundacijomis ir kitomis dovanomis Žemaitijos katalikų bažnyčioms. Rėmė Tytuvėnų Bernardinų, Raseinių dominikonų bažnyčias ir vienuolynus, Telšių Bernardinų bažnyčią bei kitas

netoli jų valdų buvusias bažnyčias. Tačiau šią Gorskių giminės šaką Žemaitijoje mecenatais galėtume įvardinti tik nuo XVIII a. pirmosios pusės. Tuo metu, šalia sielovados paskatų, iškilus giminei, atsiranda ir pirmųjų mecenatystės užuominų testamentuose ir fundacijose. Bažnyčioms imami užsakinėti meno kūriniai, sudaromi kontraktai su vietos ir užsienio meistrais. Nors Gorskių požiūris į menininkus išliko pakankamai konservatyvus, jų vykdyta veikla buvo labai svarbi kultūros sklaidai Žemaitijoje. Be to, kaip reikšmingi LDK pareigūnai, jie rūpinosi reprezentacija, taip pat informacijos apie giminę ir jos rangą išsaugojimu bei propagavimu, tad intensyviai užsakinėjo meno kūrinius, puošė ir perstatinėjo rezidencijas. Šiuo tikslu Gorskių giminė rėmė vietos ir užsienio meistrų kūrybą. Nors Gorskių dvarus puošusios paveikslų galerijos negali pasigirti itin aukštu meniniu lygiu, tačiau jose būta ir itin vertingų kūrinių, rodžiusių Gorskių giminės polinkį į aukštesnio lygio meną bei jo globą.

Sekdami giminaičių pavyzdžiu, Gorskiai ir XIX bei XX a. pradžioje rėmė Žemaitijos katalikų bažnyčias. Minėta parama nebuvo labai didelė ir tenkino daugiau praktinius, buitinius Bažnyčios egzistavimo interesus. Ypač aktyviai Gorskiai rėmė Šaukėnų bažnyčią, nuolatos rūpinosi jos remontu. Be to, aptariamuoju laikotarpiu imta pakankamai aktyviai užsakinėti bažnytinio meno kūrinius bažnyčioms ir koplyčioms puošti. Gorskių užsakymus atliko garsūs to meto dailininkai ir architektai. Minėtini Vilniaus akademijos tapytojas J. Zenkevičius bei garsus Kauno gubernijos architektas J. Golinevičius. Daug didesnėmis mecenatinėmis veiklomis pasižymėjo XIX a. Gorskių dvarai. Net ir dvarininkų kasdienybėje svarbią vietą užėmė muzika ir dailė. Dvaruose buvo globojami muzikai ir dailininkai, kaupiamos meno kolekcijos, samdomi užsienio ir vietos architektai. Meno mecenatystė čia pasireiškė labiau kaip globa, menininko samdymas savo interesų tenkinimui. Išlikę šaltiniai tik fragmentiškai parodo Gorskių mecenatinę veiklą, tačiau nesuklysimė XIX a. Gorskius pavadindami krašto mecenatais.

Tiek XIX a., tiek XX a. pradžioje Gorskių giminė pasižymėjo pakankamai aktyvia filantropine veikla. Šaltiniai liudija apie Gorskių paramą Žemaitijos mokykloms – Kražių Jėzuitų kolegijai, Telšių mokyklai, Šiaulių berniukų gimnazijai. Tai liudija, kad Gorskiai suprato mokslo svarbą ir rūpinosi jų plėtra. Be to, Gorskių giminės atstovai bendravo su žymiomis Žemaitijos asmenybėmis – literatais, poetais, vyskupais, atvėrė jiems šimtus metų kauptas, vertingų leidinių turinčias dvarų bibliotekas. XX a. pradžioje, aktyvia filantropine veikla pasižymėjo Šaukėnų Gorskiai. Dvarininkai Šaukėnų miestelyje įsteigė labdaros draugiją, prieglaudą, prieglaudą – lopšėlį ir net ligoninę. Nors Pirmasis pasaulinis karas šias gražias iniciatyvas nutraukė, dalis jų liko neįgyvendinta, tačiau tokios iniciatyvos neturi būti užmirštos ir išlikti atmintyje, kaip plačios Gorskių vykdytos veiklos svarbi dalis.

Šaltinių ir literatūros sąrašas

Nepublikuoti šaltiniai

1. D – 535, *Telšių „Alkos“ muziejus*, rankraščių skyrius (1775 m. Mykolo Gorskio testamentas)
2. D – 546, *Telšių „Alkos“ muziejus*, rankraščių skyrius (1670 m. Kazimiero Gabrieliaus Gorskio testamentas)
3. D – 550, *Telšių „Alkos“ muziejus*, rankraščių skyrius (1684 m. Rapolo Jono Gorskio testamentas)
4. D – 556, *Telšių „Alkos“ muziejus*, rankraščių skyrius (1723 m. Antano Andriaus Gorskio testamentas)
5. BŽV. 1.9, *Telšių „Alkos“ muziejus*, rankraščių skyrius (1709 m. Elenos Gorskytės Grudzinskiienės testamentas)
6. ŠAM, I – K 1355, *Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas* (1759 m. Mykolo Gorskio sutartis su Davidu Kromeriu)
7. ŠAM, I – K 6641, *Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas* (1915 m. Gorskių auka vargšams)
8. ŠAM, I – K 6644, *Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas* (1910 m. Kauno gubernatoriaus atsakymas Marijai Gorskai dėl jos prašymo steigti Šaukėnuose prieglaudą – lopšėlį)
9. ŠAM, I – K 6039, *Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas* (1830 m. M. Gorskio laiškas iš Didžiosios Vilniaus gatvės)
10. ŠAM, I – K 1079, *Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas* (1847 m. Laiškas A. Gorskio iš Salantų Adomui Gorskiui)
11. ŠAM, I – K 4108, *Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas* (1800 m. Liudvikas Gorskis ieško staliaus statyboms)
12. ŠAM, I – K 6497, *Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas* (1905 m. Gorskių dovanos Kuršėnų bendruomenei)
13. ŠAM, I – K 1135, *Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas* (1832 m. raštas liudijantis apie A. Gorskio dalyvavimą 1831 m. sukilime)
14. ŠAM, I – K 1482, *Šiaulių „Aušros“ muziejaus archyvas* (1843 m. Gorskio aukos kvitas)
15. F. 669, ap. 2., b. 221, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1801 m. Salantų bažnyčios vizitacija)
16. F. 694, ap. 1, b. 9662, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1809 m. Vilniaus Šv. Dievo dvasios bažnyčios vizitacija)

17. F. 669, ap. 2, b. 239, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1839 m. Šaukėnų bažnyčios vizitacija)
18. F. 669, ap. 2, b. 251, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1839 m. Šaukėnų bažnyčios inventorius)
19. F. 1281, ap. 2, b. 122, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1812 m. Susitarimas su I. Binkovskiu)
20. F. 1281, ap. 2, b. 300, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1708 m. episkopo duotas leidimas Kristinos Bilevičiūtės ir Antano Gorskio vedyboms)
21. F. 1281, ap. 2, b. 180, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1899 m. metrika liudijanti apie Tomo Gorskio ir Onos Gorskytės vedybas)
22. F. 1281, ap. 2, b. 178, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1940 m. Tomo Gorskio mirties liudijimas)
23. F. 1671, ap. 4, b. 325, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1789 m. Čedasų bažnyčios inventorius)
24. F. 1135, ap. 6, s.v. 59, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (Bernardinų kronika)
25. F. 1135, b. 6, s.v. 59, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (Kražių jėzuitų kolegijos dokumentai)
26. Knyga 119, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1618 m. Lietuvos Metrika)
27. Knyga 192, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1642 m. Lietuvos Metrika)
28. Knyga 123, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (1628 m. Lietuvos Metrika)
29. F. 7, nr. 510, *Vilniaus universiteto biblioteka* (1616, 1589 Žemaičių žemės teismų aktų knygos)
30. F. 7, nr. 510, *Vilniaus universiteto biblioteka* (1628 – 1629 Žemaičių žemės teismų aktų knygos)
31. F. 37, A – 3369, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (1912 m. Tomo Gorskio sutarties projektas dėl Šaukėnų ligoninės namų pastatymo)
32. F. 37, A – 4676, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (1843, 1844 m Gorskių aukos kvitai)
33. F. 37, A – 10618, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (Mykolo Gorskio biografiniai duomenys)
34. F. 37, A – 4257, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (1848 m. Žemaitijos vyskupo Giedraičio laiškas dėl Biržuvėnų koplyčios restauracijos)
35. F. 37, A – 3622, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (1912 m. Laiškas Tomui Gorskiui nuo kunigo Staševskio)

36. F. 151, A – 788, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (Valerijono Gorskio pažymėjimas išduotas Prancūzijos karališkosios mokyklos)
37. F. 151, A – 751, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (1835 m. Valerijono Gorskio pareiškimas dėl jo paskyrimo profesoriumi Krokuvoje)
38. F. 151, A – 815, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (1827 m. Vilniaus universiteto duotas pažymėjimas Stanislovui Gorskiui)
39. F 273, A – 1064, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* (1806 m. L. Gorskiui ir M. Šunkauskaitei duotas vedybų indultas)
40. *Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka*, Lietuvos evangelikų reformatų sinodas, F. 93, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=843> [prieiga per internetą, žiūrėta 2009 – 12 – 11].

Publikuoti Šaltiniai

1. Jucevičius L. A., *Raštai*, Vilnius, 1959.
2. Jucevičius L., *Mokyti žemaičiai*, Vilnius, 1975 m.
3. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas, *Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, Sudaryt. Baliulis A., Meilus E., Vilnius, 2001.
4. Gustytė J., Paroda – „Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose“, <http://www.varniai-museum.lt/index.php?mid=109&art=426&langID=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2010 – 01 – 20].

Literatūra

1. Aleksandravičius E., Kulakauskas A., *Lietuva XIX a.*, Kaunas, 1996.
2. Balaišytė L., Dailininko statuso problema LDK, *Menotyra*, t. 2, Vilnius, 2004, p. 1 – 6.
3. Baniulytė A., Itališkieji Pacų ryšiai XVII a. antroje pusėje ir LDK miestų dailė, *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*, sudaryt. Paliušytė A., Vilnius, 2006, p. 86 – 114.
4. Brazauskaitė V., Biržuvėnų dvaro kai kurie meno kūriniai, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 269 – 272.
5. Braziūnienė A., Knygos nuosavybės ženklas kaip knygos bibliofilinės vertės rodiklis, *Knygotyra*, 2004, Nr. 42, p. 1 – 16.
6. Butrimas A., *Telšiai: sakralinis kompleksas Insulos kalvoje*, Vilnius, 2008.
7. Butrimas A., *Telšių kraštas: istorija, kultūra, meno paminklai*, Vilnius, 2005.
8. Griciūtė L., Keletas bažnyčios baldų, *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė*, Vilnius, 2005.
9. Jučas M., *Lietuvos parapijos XV – XVIII a.*, Vilnius, 2007.

10. Jankevičienė A., *Lietuvos medinės bažnyčios, koplyčios ir varpinės, Vilnius, 2007.*
11. Janonienė R., Dailės mecenatystės kryptys Lietuvoje XIX a. pirmoje pusėje, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 1995, p. 180 – 216.
12. Jučas M., *Lietuvos parapijos XV – XVIII a., Vilnius, 2007.*
13. Kiauleikytė L., XVIII a. pabaigos – XIX a. Lietuvos didikų muzikos mecenatystės bruožai, *Menotyra*, Vilnius, 2002, Nr. 1, p. 17 – 24.
14. Kiauleikytė L., Mykolas Oginskis – muzikos mecenatas, *Žemaičių žemė*, Nr. 3, Vilnius, 2008, p. 8 – 11.
15. Kisarauskas V., *Lietuvos knygos ženklai. 1518 – 1918, Vilnius, 1984.*
16. Klajumienė D., Ružanų Švč. Trejybės bažnyčios Šv. Barbaros koplyčios altorius – Aleksandro Mykolo Sapiegos meninės orientacijos atspindys, *Menotyra*, t. 2, Vilnius, 1995, p. 36 – 40.
17. Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 257 – 269.
18. Kondrotas P., *Beržėnų dvaras. Istorija ir dabartis, Žemaičių žemė*, 2002, Nr. 3, p. 17 – 44.
19. Krivickas J., *Šiaulių berniukų gimnazijos - J. Janonio vidurinės mokyklos istorija*, Kaunas, 1991.
20. Laucevičius E., Vitkauskienė R., *Lietuvos auksakalystė XV – XIX amžius*, Vilnius, 2001.
21. Liškevičienė J., Antkapiai ir epitafijos, *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius, 2004.
22. Lukšaitė I., *Lietuvių kalba reformaciniame judėjime XVII a.*, Vilnius, 1970.
23. Matuškaitė M., *Portretas XVI – XVIII a. Lietuvoje*, Vilnius, 1984.
24. Mikšytė R., *Silvestras Valiūnas*, Vilnius, 1978.
25. Misiūnienė J., Elzevirų leidiniai Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, *Knygotyra*, Vilnius, 2006, Nr. 46, p. 101 – 117.
26. Puodžiukienė D., Biržuvėnų dvaro sodybos architektūros raida XVII – XX a. pradžioje, *Lietuvos dvarai: kultūros ir šaltinių tyrinėjimai*, sudaryt. Butvilaitė R., Vilnius, 2008, p. 17 – 43.
27. Paknys M. *Mecenatystės reiškinyss XVII a. LDK Bažnytinės architektūros užsakymai*, Vilnius, 2003.
28. Paknys M., Mecenatystė, *Lietuvos didžiosios kunigaikštijos kultūra tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 342 – 350.
29. Paknys M., Mecenatai: požiūris į dailę ir santykis su dailininkais, *Dailės ir architektūros tyrimų metodologinės problemos*, Vilnius, 2000, p. 51 – 55.

30. Paknys M., Dailininkas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 140 – 149.
31. Paknys M., *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija, žymiausi menininkai*, Vilnius, 2009.
32. Paliušytė A., Jonušo Radvilos mecenatystė, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 1995, p. 163 – 179.
33. Ragauskienė R., *XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė*, Vilnius, 2010.
34. Ramonienė D., Šaukėnų Švč. Trejybės bažnyčia, *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*, Vilnius, 2008, p. 231 – 244.
35. Snitkuvienė A., *Biržų grafi Tiškevičiai ir jų palikimas*, Kaunas, 2008.
36. Ščiglienė V., Džiuginėnų dvaro reginių rekonstrukcija, *Vaizdas ir pasakojimas*, Vilnius, 2002, t. 27. p. 49 – 65.
37. Širkaitė J., Dailės mecenatystė Lietuvoje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje, *Menotyra*, t.1, Vilnius, 1995, p. 217 – 268.
38. Švėrebas P., Medingėnų bažnyčios varpinė ir varpai, *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė*, Vilnius, 2005, p. 465 – 467.
39. Vaišvilaitė I., *Baroko pradžia Lietuvoje*, Vilnius, 1995.
40. Vaivada V., Dokumentas apie S. Gorskio vedybas, *Žemaičių praeitis*, t. 2, Vilnius, 1992, p. 277.
41. Vaivada V. Žemaitija XV – XVIII amžiuje, *Žemaitijos istorija*, Vilnius, 1997, p. 103 – 174.
42. Valančius M., *Raštai, Žemaičių vyskupystė*, t. 2, Vilnius, 1972.
43. Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej: województwo trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie*, t. 3, Wrocław, 1992.
44. Горшковоз О., К проблеме отношений патрона и художников (на примере князей Радзивиллов XVIII века), *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*, sudaryt. Paliušytė A., Vilnius, 2006, p. 236 – 254.

Santrauka

Nagrinėjama tema „Gorskių giminės mecenatinė, filantropinė veikla ir bažnyčių fundacijos XVII – XX a. pirmoje pusėje“. Per daugiau nei keturis šimtmečius trukusią Gorskių giminės istoriją, ji subrandino nemažai iškilių šio krašto asmenybių, turėjusių įtakos ne tik Žemaitijos politiniam gyvenimui, bet ir kultūros plėtrai jame. Tačiau, reikia pastebėti, kad Gorskių kultūrinė, socialinė veikla ir jos motyvai, nepateko į tyrinėtojų akiratį. Panaudojant Gorskių giminės archyvų ir kitus šaltinius bei publikacijas, siekta išsiaiškinti, kaip ir kokiose sferose pasireiškė giminės atstovų inicijuota mecenatinė, filantropinė veikla. Tirtos fundacijos bažnyčioms.

Vyresnioji Gorskių giminės šaka Žemaitijoje (XVI a. 5 dešimtmetis – XVIII a. vidurys), buvo evangelikai reformatai ir prisidėjo prie šios konfesijos bažnyčių tinklo plėtimo. Didžiausią įtaką čia turėjo Jonas Chrizostomas Gorskis, kuris sielovados tikslais skyrė pinigų Kelmės evangelikų bažnyčios išlaikymui, pastatė ir fundavo koplyčią Mankiškėse, samdė kunigą, dovanojo jai liturginius reikmenis. J. Ch. Gorskio veikloje matyti ir mecenatystės apraiškų.

Jaunesnioji Gorskių giminė Žemaitijoje (XVII – XX a. pirmoji pusė), pasižymėjo donacijomis, fundacijomis ir kitomis dovanomis Žemaitijos katalikų bažnyčioms, kurių dydis įvairiais laikotarpiais priklausė nuo giminės turtinės padėties. Tačiau šią Gorskių šaką bažnytinio meno mecenatais galėtume įvardinti tik nuo XVIII a. pirmosios pusės, kai šalia sielovados paskatų, atsiranda ir pirmųjų mecenatystės užuominų testamentuose ir fundacijose, imami užsakinėti meno kūriniai, sudaromi kontraktai su vietos ir užsienio meistras. Tačiau, XVIII a. Gorskių giminės požiūris į menininkus išliko konservatyvus, amatininkiškas. XIX a. Gorskių bažnytinio meno užsakymus atliko garsūs to meto dailininkai ir architektai, o požiūris į juos iš esmės pakito.

Daug didesnėmis mecenatinėmis veiklomis pasižymėjo Gorskių dvarai. Jau XVIII a. juose kaupuose paveikslų galerijose būta profesionalių kūrinių, rodžiusių Gorskių giminės polinkį į aukštesnio lygio meną bei jo globą. XIX a. dvaruose buvo globojami muzikai ir dailininkai, pastarieji siunčiami tobulintis į V. Europą. Taip pat kaupiamos meno kolekcijos, samdomi užsienio ir vietos architektai. Visgi Gorskių dvaruose meno mecenatystę dažniausiai lėmė siekis tenkinti savo estetinius, reprezentacinius interesus, o ne didelė meilė menui. Reikia pasakyti, kad tiek XIX, tiek XX a. pradžioje Gorskių giminė pasižymėjo ir pakankamai aktyvia filantropine veikla: rėmė Žemaitijos mokyklas, krašto šviesuolius bei bendruomenes.

Summary

The subject of the present paper is the patronal, philanthropic activity and church foundations of the Gorskiai family from the 17th until the first part of the 20th century. The Gorskiai family's history, which lasted more than 4 centuries, has nurtured many outstanding personalities that influenced not only the political life of Žemaitija but and the cultural expansion in it. However, the cultural, social activity and motivation of the Gorskiai have not yet been observed by the researchers. That is why using the archives, various sources and publications of the Gorskiai family, the paper is aimed at finding out how and in which spheres the patronal, philanthropic activity initiated by the family's members has manifested.

The elder branch of the Gorskiai family in Žemaitija (the 5th decade of the 16th century – the middle of the 18th century) was the evangelical reformers. They forwarded to the expansion of this confession church network. Jonas Chrizostomas Gorskis had a good track record in this sphere. For the purposes of a religious life guidance, he contributed to the conservation of Kelmė evangelical church, built up and founded the chapel in Mankiškės, gave liturgical utensils to it and employed a priest. Besides, the activity of Jonas Chrizostomas Gorskis included and the manifestations of the patronage.

The younger family of the Gorskiai in Žemaitija (the 17th century – the first part of the 20th century) has risen in giving donations, foundations and other presents to the catholic churches of Žemaitija. However, this branch of the Gorskiai could be indicated as the patrons of church art just from the first part of the 18th century when, near the religious life guidance, appeared and the first references about the patronage in testaments and foundations, artwork has been ordered and contracts made with local and foreign craftsmen. Nonetheless, in the 18th century, the viewpoint of the Gorskiai family towards artists remained conservative and arty-crafty. In the 19th century, famous painters and architects of the day made the ecclesiastical art orders of the Gorskiai and the standpoint towards them changed.

The Gorskiai manors have distinguished much more considering the patronal activities. In the 18th century, the professional artworks, which indicated the tendency of the Gorskiai family to upper level art and its protection, have been found in the collected pictures galleries. In the 19th century, musicians and painters were protected in the manors and the latter have been sent to West Europe for perfection. Art collections were being saved up and foreign and local architects employed. Nevertheless the art patronage in the Gorskiai manors was determined by the ambition to supply their aesthetic, representative interests. In the 19th century and at the beginning of the 20th century, the family of the Gorskiai has been known and for their active philanthropic activity: they supported the schools of Žemaitija, abbeys and communities of the region.

Santrumpos

F – Fondas

LM – Lietuvos Metrika

LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas

MAB RS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Rankraščių skyrius

SA – Senieji aktai

ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus

ŽAM – Žemaičių „Alkos“ muziejus

Priedai

1 *Priedas*. Gorskių giminės genealoginiai medžiai.

2 *priedas*: Telšių Bernardinų bažnyčios didžiojo galerijos altoriaus Šv. Antano paveikslas (nuotrauka iš A. Butrimo monografijos „Sakralinis kompleksas Insulos kalvoje, Vilnius, 2008, p.153).

3 *priedas*. Salantų senosios bažnyčios interjeras. Fotografas Tomas Nalenč Gorskis, 19 a. pabaiga (nuotrauka iš parodos „*Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose*“, <http://www.varniai-museum.lt/index.php?mid=109&art=426&langID=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2010 – 01 – 20]).

4 *Priedas*. Rachelės Petkevičaitės Gorskienės statyta ir funduota Čedasų bažnyčia. Fotografas Tomas Nalenč Gorskis, 19 a. pabaiga (nuotrauka iš parodos „*Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose*“, <http://www.varniaimuseum.lt/index.php?mid=109&art=426&langID=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2010 – 01 – 20]).

5 *priedas*. Čedasų bažnyčios interjeras. Centrinis altorius funduotas Rachelės Gorskienės (nuotrauka iš parodos „*Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose*“, <http://www.varniai-museum.lt/index.php?mid=109&art=426&langID=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2010 – 01 – 20]).

6 *priedas*. Antano Gorskio portretas, XVIII a. antroji pusė, tapytojas nežinomas (nuotrauka iš M. Matušakaitės monografijos „Portretas XVI – XVIII a., Vilnius, 1984, p. 96).

7 *priedas*. Žemaitijos kaštelionienės Reginos Vainaitės Gorskienės portretas, 1767 M., Antanas Dundulevičius (nuotrauka iš M. Matušakaitės monografijos „Portretas XVI – XVIII a., Vilnius, 1984, p. 96).

8 *priedas*. Žemaitijos kašteliono Mykolo Gorskio portretas, 1751 m., Tomas Jarmaševskis (nuotrauka iš M. Matušakaitės monografijos „Portretas XVI – XVIII a., Vilnius, 1984, p. 96).

9 *priedas*. Ipolito Gorskio sarkofagas Beržėnų dvaro koplyčioje. Fotografas Antanas Aleksandras Gorskis, 20 a. I pusė (nuotrauka iš parodos „*Gorskių giminės fundacijos Lietuvos bažnyčiose*“, <http://www.varniai-museum.lt/index.php?mid=109&art=426&langID=1> [prieiga per internetą, žiūrėta 2010 – 01 – 20]).

10 *priedas*. Gorskių klauptas Medingėnų Švč. Trejybės bažnyčioje (nuotrauka iš žurnalo „*Samogitia*“, 2009, Nr. 8, p. 49).

11 *priedas*. Švč. Dievo motinos altorius Šaukėnų bažnyčioje, 1947 m. atkeltas iš Beržėnų Gorskių koplyčios (nuotrauka iš Ramonienė D., Šaukėnų Švč. Trejybės bažnyčia, *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*, Vilnius, 2008, p. 234).

I Priedas. Gorskių giminės genealoginiai medžiai.

Bakalauro darbą papildė Gorskių giminės genealoginiai medžiai, padedantys susigaudyti keturis šimtmečius trukusioje giminės istorijoje. Juose pateikiama pagrindinė informacija apie asmenį: gimimo data ir vieta, mirties data ir vieta, vedybos. I priedą sudaro trys dalys kurių skirstymą padiktavo darbo struktūra: 1.1. Vyresniosios Gorskių giminės Žemaitijoje genealogija. 1.2. XVII – XVIII a. Jaunesniosios Gorskių giminės Žemaitijoje genealogija. 1.3. XIX – XX a. pirmosios pusės Gorskių giminės Žemaitijoje genealogija.

Sudarinėjant Gorskių giminės genealoginius medžius naudotasi R. Klimavičiaus parengta Gorskių giminės genealogija¹⁹⁰. R. Klimavičiaus surinktą informaciją stengtasi papildyti tyrimo metu aptiktų šaltinių teikiama papildoma informacija.

Sudarinėjant vyresniosios Gorskių giminės genealogiją pavyko nustatyti, kad Jeronimas Gorskis vedė Kotryną Ivanovną Adamkevičiūtę¹⁹¹, o Kotryna Gorskytė buvo ištekėjusi du kartus. 1628 m. ji ištekėjo už Vaclovo Pilsudskio¹⁹².

Sudarinėjant jaunesniosios Gorskių giminės genealogiją XVII – XVIII a. pavyko nustatyti Liudvikos Elenos Gorskytės Grudzinskienės preliminarą mirties datą¹⁹³, Kristinos Bilevičiūtės ir Antano Gorskio vedybų datą¹⁹⁴.

XIX – XX a. Gorskių giminės medis papildytas Tomo Gorskio ir Onos Gorskytės¹⁹⁵ bei Leono Gorskio ir Marijos Šunkauskaitės¹⁹⁶ vedybų datomis. Patikslinta Tomo Gorskio mirties data ir vieta¹⁹⁷. R. Aftanazio veikale taip pat pateikiama nemažai genealoginių Gorskių giminės duomenų: Ipolito, Zigmanto, jo žmonos, dukters ir žento mirties ir gimimo datos. Taip pat užfiksuota, kad Vaclovas Kazimieras vedė Mariją Benislavską¹⁹⁸.

¹⁹⁰ Klimavičius R., Gorskių giminės genealogija, *Žemaičių praeitis*, Vilnius, 1992, d. 2, p. 257 – 269.

¹⁹¹ 1628 m. Lietuvos metrika, *LVIA*, kn. 123, l. 261.

¹⁹² 1628 – 1629 m. Žemaičių žemės teismų aktų knygos, *VUB RS*, F. 7, nr. 510, l. 456.

¹⁹³ Elenos Gorskytės Grudzinskienės testamentas, 1709 m., *ŽAM RS*, Bžv. 1.9, l.1.

¹⁹⁴ 1708 m. episkopo duotas leidimas Kristinos Bilevičiūtės ir Antano Gorskio vedyboms, *LVIA RS*, F. 1281, b. 300, l.1.

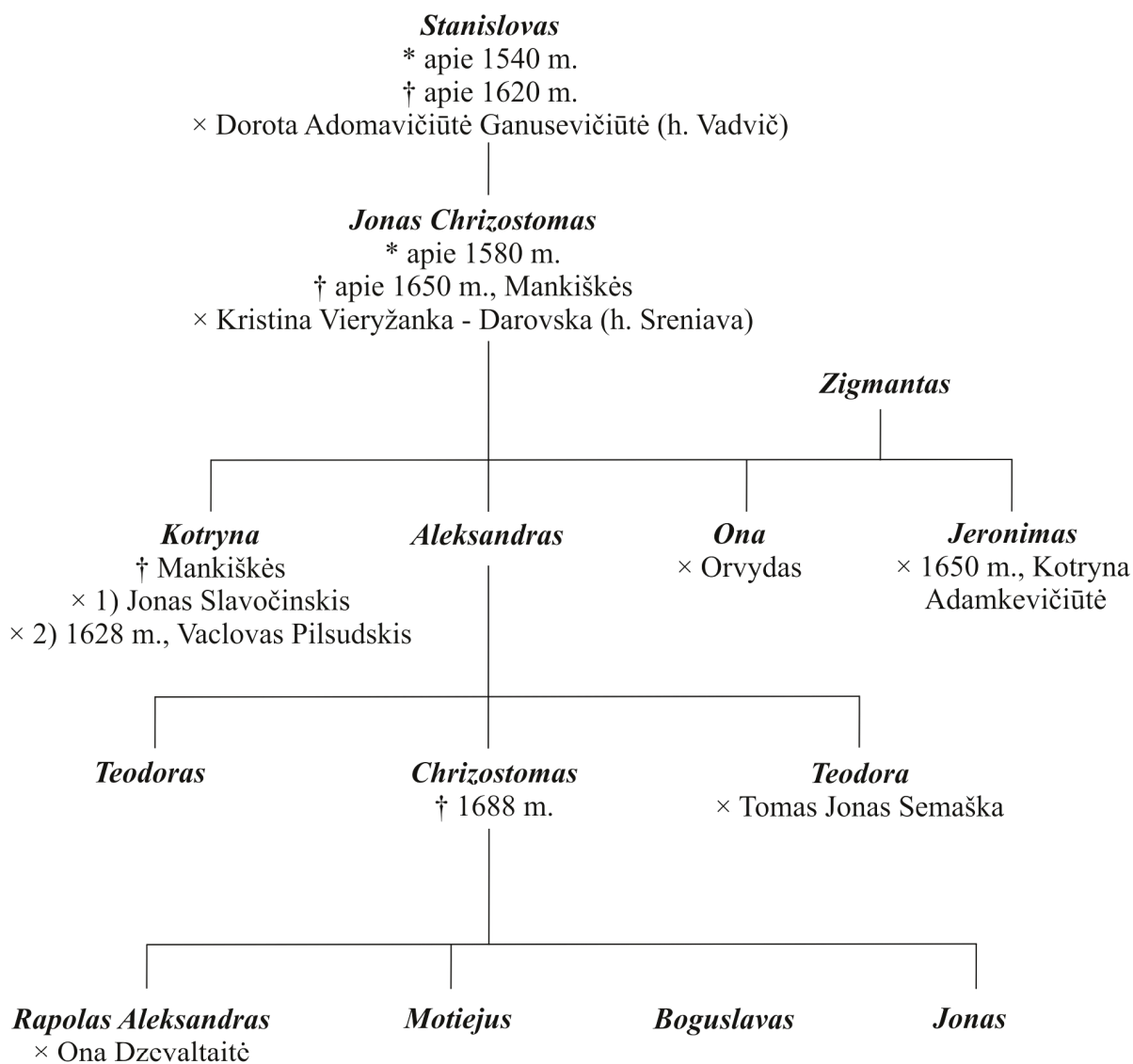
¹⁹⁵ 1899 m. metrika liudijanti apie Tomo Gorskio ir Onos Gorskytės vedybas, *LVIA RS*, F. 1281, b.180, l.1.

¹⁹⁶ 1806 m. L. Gorskiui ir M. Šunkauskaitei duotas vedybų indultas, *MAB RS*, F 273, A – 1064, l.1.

¹⁹⁷ 1940 m. Tomo Gorskio mirties liudijimas, *LVIA RS*, F. 1281, b.178, l.1.

¹⁹⁸ Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej: województwo trockie, Księstwo Żmudzkie, Inflanty Polskie, Księstwo Kurlandzkie*, Wrocław, t. 3, 1992, p. 184, 189, 217.

1.1. VYRESNIOSIOS GORSKIŲ GIMINĖS ŽEMAITIJOJE GENEALOGIJA

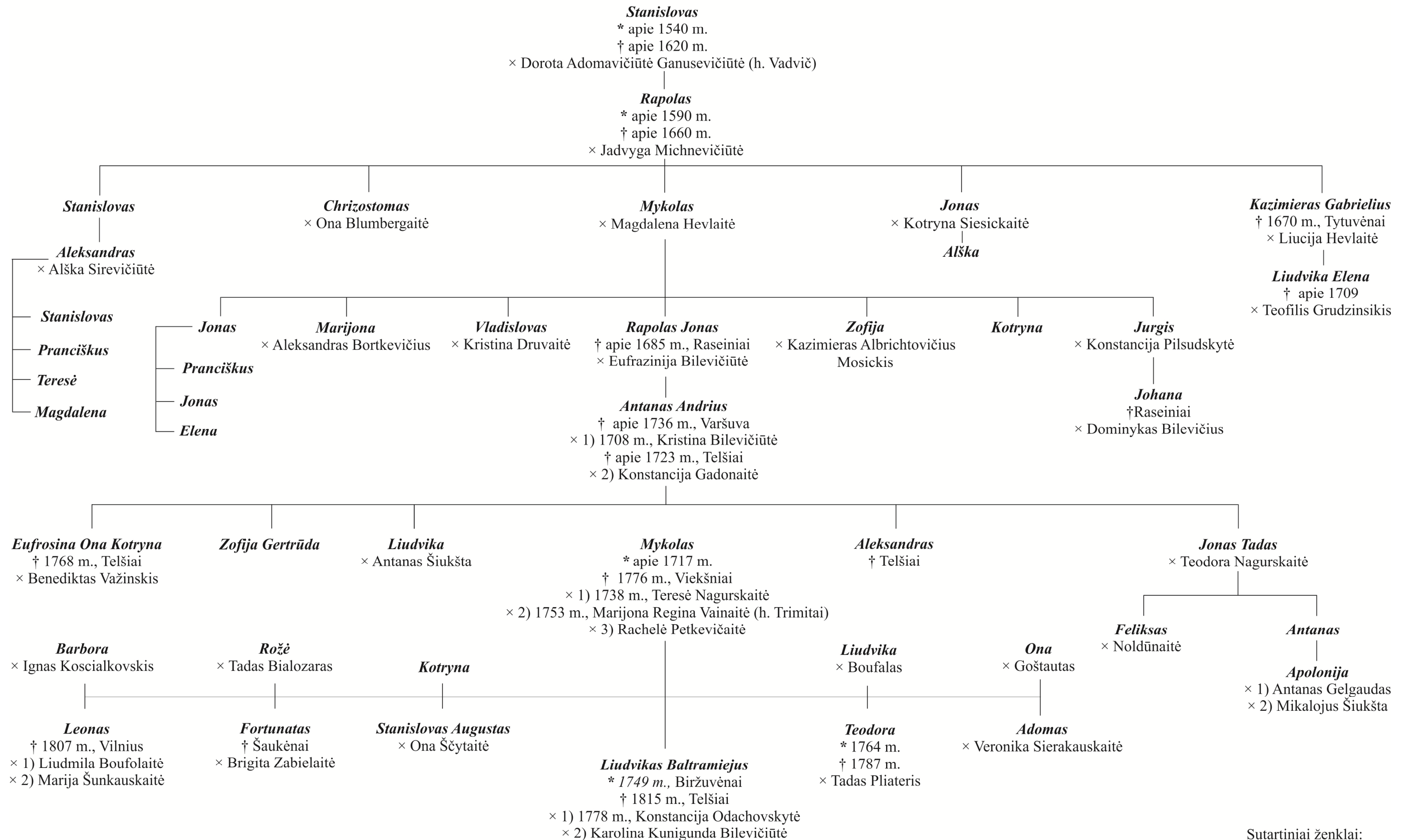
Sutartiniai ženklai:

* Gimimo metai, vieta

† Mirties metai, vieta

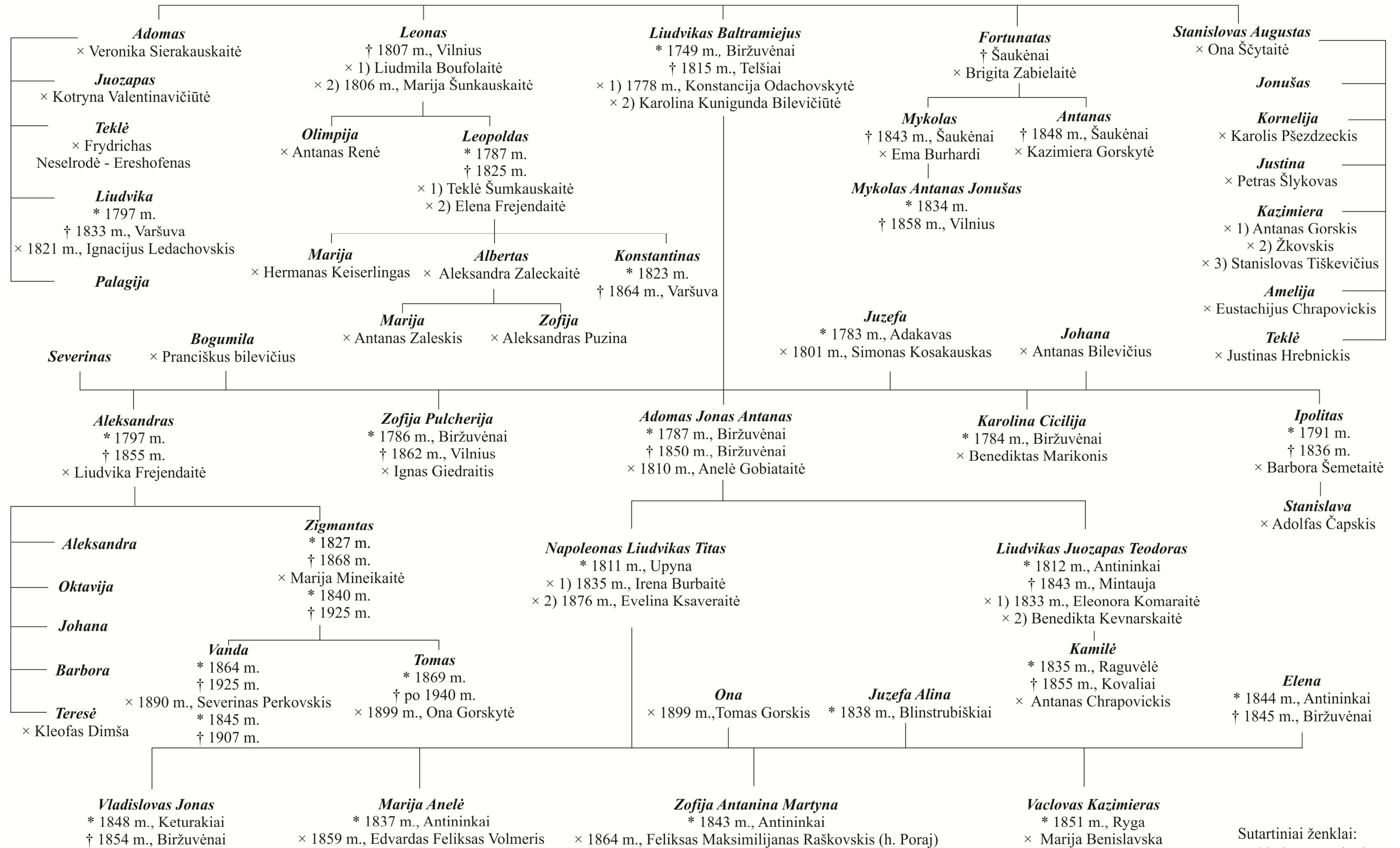
× Vedybos

1.2. JAUNESNIOSIOS GORSKIŲ GIMINĖS ŽEMAITIJOJE GENEALOGIJA (XVII - XVIII a.)

Sutartiniai ženklai:
* Gimimo metai, vieta
† Mirties metai, vieta
× Vedybos

1.3. JAUNESNIOSIOS GORSKIŲ GIMINĖS ŽEMAITIJOJE GENEALOGIJA (XIX - XX a. I PUSĖJE)

Sutartiniai ženklai:
 * Gimimo metai, vieta
 † Mirties metai, vieta
 × Vedybos

2 priedas: Telsių Bernardinų bažnyčios didžiojo galerijos altoriaus Šv. Antano paveikslas.

3 priedas. Salantų senosios bažnyčios interjeras. Fotografas Tomas Nalenč Gorskis, 19 a. pabaiga.

4 *Priedas.* Rachelės Gorskienės statyta ir funduota Čedasų bažnyčia. Fotografas Tomas Nalenč Gorskis, 19 a. pabaiga.

5 priedas. Čedasų bažnyčios interjeras. Centrinis altorius funduotas Rachelės Gorskienės.

6 priedas. Antano Gorskio portretas, XVIII a. antroji pusė, tapytojas nežinomas.

7 priedas. Žemaitijos kaštelionienės Reginos Vainaitės Gorskienės portretas, 1767 m., Antanas Dundulevičius.

8 priedas. Žemaitijos kašteliono Mykolo Gorskio portretas, 1751 m., Tomas Jarmaševskis.

9 priedas. Ipolito Gorskio sarkofagas Beržēņu dvāro koplyčioje. Fotografas Antanas Aleksandras Gorskis, 20 a. I pusē.

10 priedas. Gorskių klauptas Medingėnų Švč. Trejybės bažnyčioje

11 priedas. Švč. Dievo motinos altorius Šaukėnų bažnyčioje, 1947 m. atkeltas iš Beržėnų Gorskių koplyčios.

